

ارزیابی و تحلیل مؤلفه‌های ادراکی-شناختی و اجتماعی-فعالیتی حس مکان در سکونتگاه‌های جدید شهری، مورد مطالعاتی: شهرک قدس قم

شیرین اسلامی^{۱*} - احمد شاه‌یوندی^۲

۱. پژوهشگر دکتری شهرسازی، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول).
۲. دانشیار برنامه‌ریزی شهری، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۱۱ تاریخ اصلاحات: ۱۴۰۳/۱۲/۲۹ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۴/۰۱/۰۴ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۳/۳۰

چکیده

یکی از مهم‌ترین چالش‌های اساسی در سکونتگاه‌های نوظهور شهری، ناتوانی در تبدیل فضا به مکان‌های معنادار است. موضوعی که تبعات آن در کاهش انگیزش ماندگاری ساکنان، تقلیل رضایتمندی از سکونت، تضعیف پیوندهای معنایی و عاطفی ساکنان با مکان و کاهش ارتقای تعاملات و همبستگی اجتماعی بروز می‌یابد. این پژوهش با هدف سنجش و تحلیل میزان اهمیت مؤلفه‌های ادراکی-شناختی و اجتماعی-فعالیتی حس مکان در توسعه‌های جدید شهری صورت گرفته است؛ بدین منظور، شهرک قدس به عنوان مورد مطالعاتی انتخاب شده است. پژوهش حاضر به لحاظ کاربست نتایج، از نوع کاربردی و از منظر نوع هدف، تحلیلی محسوب می‌شود که در چارچوب نظام پژوهش ترکیبی انجام شده است. ابزارهای گردآوری داده‌ها، مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی (پرسش‌نامه) است که در بستری پیمایشی با جامعه‌ی آماری ۲۴۵ نفر و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی از ساکنان شهرک قدس، صورت پذیرفته است. تحلیل اطلاعات در نرم‌افزار SPSS26 و Amous Graphic26 و با بهره از آزمون‌های آماری تحلیل واریانس یک‌طرفه، آزمون T مستقل و مدل‌سازی معادلات ساختاری انجام شده است. نتایج پژوهش حاضر، گویای برآزش مطلوب مدل مفهومی مطالعه با مؤلفه‌های ادراکی-شناختی و اجتماعی-فعالیتی حس مکان در توسعه‌های جدید شهری است که در قالب هفت عامل هویت-اصالت، نقش‌انگیزی، تصور ذهنی، کاربری-فعالیت، دعوت‌کنندگی، مشارکت اجتماعی و ایمنی-امنیت صورت‌بندی گردیده است. از میان عوامل مذکور، نقش‌انگیزی، مشارکت اجتماعی و دعوت‌کنندگی به ترتیب با وزن بالاتر، اهمیت بیشتری در ارزیابی این مقوله به خود اختصاص داده‌اند. این موضوع نشان می‌دهد که تقویت زیرساخت‌ها و توجه مدیریت شهری به مؤلفه‌ها و شاخص‌های مؤثر، نقش به‌سزایی در شکل‌گیری و ارتقای حس مکان ساکنان ایفا می‌کند. شایان ذکر است که گروه‌های سنی مختلف ساکنان شهرک قدس، تأثیر معناداری بر درک شاخص‌های کاربری-فعالیت، دعوت‌کنندگی، هویت-اصالت و مشارکت اجتماعی در مدل مفهومی حس مکان دارند. علاوه بر این، تفاوت‌های جنسیتی ساکنان نیز به‌طور معناداری بر درک شاخص‌های کاربری-فعالیت و دعوت‌کنندگی شهرک، اثرگذارند.

واژگان کلیدی: مکان، حس مکان، بحران مکان، سکونتگاه‌های جدید شهری، شهرک قدس.

۱. مقدمه

ایجاد و توسعه سکونتگاه‌های معاصر در قالب اجتماعات محلی برنامه‌ریزی شده نظیر شهر، شهرک‌های جدید، محلات و واحدهای همسایگی، همواره رو به فزونی بوده است. از همان آغاز، احداث و گسترش این سکونتگاه‌ها با چالش‌هایی در ابعاد مختلف کالبدی-فضایی، اجتماعی-کارکردی، ادراکی-روانی، اقتصادی و نهادی-زیرساختی مواجه بوده است. در میان ابعاد چالش‌زای پیش‌گفته، می‌توان به فصل مشترکی در ارتباط با تحقق‌ناپذیری مقوله «مکان‌مندی» در این نوع از سکونتگاه‌ها اشاره نمود؛ فضاهای فاقد هویت و بدون ریشه‌ای که هنوز به مکان تبدیل نشده‌اند. رلف^۱ عنوان می‌دارد که در دوران معاصر، حس مکان در سایه کم شدن مکان‌های اصیل قرار دارد که این مسئله، «بی‌مکانی» نام گرفته است و در سطوح عمیق، منجر به قطع ریشه‌ها و از بین رفتن نمادها می‌شود (Pakzad 2012). در اصل، بی‌مکانی به عنوان عکس‌العملی به از دست رفتن یا عدم حضور در محیط‌هایی است که مردم برای آن احساس تعلق، ارزش و اهمیت قائل نیستند (Carmona et al. 2016) که با تأثیرات سوء، تبعات منفی ادراکی-روانی بر ساکنان مترتب می‌سازد.

مفهوم حس مکان در مناطق و شهرک‌های تازه‌تأسیس از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، زیرا این مناطق نه تنها فاقد پیشینه‌ی تاریخی و هویت هستند، بلکه از ساختارهای جمعیتی، ترکیب‌های فرهنگی و قومیت‌های متنوعی نیز برخوردارند (Montazerolhodjah and Sharifnejad 2023). ناهمگونی بالای ساکنان به اعتقاد برخی صاحب‌نظران، می‌تواند باعث تضعیف روابط اجتماعی بین ساکنان شود (Verbrugge 1977; Wirth 1938). در همین زمینه، استدمن (۲۰۰۳) حس مکان را برآمده از زمینه‌های سیال، متغیر و پویا از «برساخت اجتماعی» مکان می‌داند. از سویی دیگر، از آن‌جا که حس مکان، با تأکید بر قابلیت فهم و ادراک کیفیت‌های متمایز مکان (Relph 2010)، ایجاد وابستگی و شکل‌گیری روابط مردم با مکان‌ها و یا آن‌چه برخی «ساختار احساس» نامیده‌اند، شناخته می‌شود (Arefi 1999)؛ این جهت‌گیری شخصی، همسو با ادراک و احساسات صحیح از مکان، تبدیل به «معنای محیطی» می‌شود (Hummon 1992 cited by Cross 2001). بنابراین، حس مکان به بستر زندگی، معنا می‌بخشد اما با وجود اهمیت حس مکان در کیفیت زندگی و موفقیت حوزه‌های توسعه‌یافته‌ی جدید، بسیاری از آن‌ها، بدون درک و طراحی آگاهانه به منظور تقویت حس مکان احداث می‌شوند (Sobhaninia, Buckman, and Schupbach 2023). این نگرش‌ها، توجه ویژه‌ای را به سوی ابعاد پیش‌گفته‌ی این مفهوم، معطوف می‌دارند. در این میان، با اشاعه‌ی موج انتقادات نسبت به سکونتگاه‌های معاصر شهری، چالش‌های تحقق‌پذیری حس مکان در این پهنه‌ها در قیاس با بافت‌های سنتی، محسوس‌تر و پررنگ‌تر

شده است. از جمله، از مهم‌ترین عارضه‌های ملموس این وضعیت را می‌توان به ضعف عوامل ادراکی-شناختی و اجتماعی-فعالیتی مکان نسبت داد. بر این اساس، جایگاه طراحی شهری در اقدامات مرتبط با ایجاد مکان و حس مکان برخاسته از آن، به عنوان یکی از اصول بنیادین در فرآیندهای برنامه‌ریزی و طراحی شهری در پهنه‌های مذکور، حائز اهمیتی دوچندان می‌گردد.

از میان انواع اجتماعات محلی برنامه‌ریزی‌شده‌ی شهری، شهرک قدس واقع در شهر قم به دلیل وجود پاره‌ای از چالش‌های مختلف در ابعاد کالبدی، ادراکی و کارکردی حس مکان، به‌عنوان مطالعه موردی این پژوهش انتخاب شده است. از جمله مهم‌ترین چالش‌های شناسایی شده در این شهرک، می‌توان به عدم طراحی و تعریف مناسب مراکز محله‌ای با عملکرد پویا و پاسخگو به نیازهای ساکنان اشاره کرد. همچنین، ضعف در ایجاد پاتوق‌های اجتماعی و فضاهای چندعملکردی که بتوانند نقش کاتالیزور را در تقویت روابط اجتماعی محلی ایفا کنند، منجر شده که فضاهای عمومی شهرک نتوانند به‌عنوان بستر ارتقای تعاملات و فعالیت‌های جمعی عمل نمایند و مشارکت فعال ساکنان در مناسبات اجتماعی را زمینه‌ساز گردند. به علاوه، کمبود پوشش گیاهی و مبلمان شهری متناسب با مقیاس محلی از جمله ضعف‌های دیگر است که به کاهش کیفیت زیستی فضاهای عمومی دامن می‌زند. از سویی دیگر، آشفتگی در منظر شهری به‌واسطه‌ی استفاده از الگوهای طراحی متنوع و سلیقه‌ای، فقدان یکپارچگی در سبک‌های معماری و ناهماهنگی این سبک‌ها با زمینه‌ی تاریخی، اقلیمی و فرهنگی شهر قم، از دیگر مواردی است که کیفیت محیطی و هویت مکانی شهرک را مخدوش نموده است. در نتیجه، شهرک قدس با محیطی منفعل، فاقد هویت مشخص و از سویی دیگر، مروج الگوهای معماری غیرزمینه‌گرا مواجه شده است.

با توجه به مسأله پیش‌گفته و اهمیت روزافزون پرداختن به کیفیت توسعه‌های نوظهور شهری، هدف پژوهش حاضر، سنجش و تحلیل اهمیت مؤلفه‌های ادراکی-شناختی و اجتماعی-فعالیتی حس مکان در توسعه‌های جدید شهری است. بر این مبنا، پرسش اصلی پژوهش حاضر، چنین صورت‌بندی شده است که «مدل مفهومی سنجش و تحلیل تأثیرات ادراکی-شناختی و اجتماعی-فعالیتی حس مکان بر ساکنان شهرک قدس چگونه و به چه میزان ارزیابی می‌گردد؟». نوآوری پژوهش حاضر در ارائه‌ی یک مدل مفهومی جدید برای سنجش و تحلیل حس مکان و تمرکز بر ابعاد ادراکی-شناختی و اجتماعی-فعالیتی است که به‌طور خاص برای توسعه‌های جدید شهری تدوین شده و می‌تواند به عنوان نمونه‌ای کاربردی به منظور بهبود کیفی این سکونتگاه‌ها مورد استفاده قرار گیرد. برای دستیابی به هدف مطالعه، پژوهش حاضر در چهار گام اصلی سازماندهی گردیده است. در گام نخست، پس از مروری بر پیشینه‌ی مرتبط با پژوهش، مفاهیم

ادراکات و معانی است که افراد از طریق مکانیسم‌های شناختی، عاطفی و رفتاری نسبت به جهان جغرافیایی خلق می‌کنند. مفهوم حس مکان در جغرافیای انسانی، ممکن است دارای اجزای پیچیده‌تری باشد که به راحتی یا لزوماً قابل اندازه‌گیری نیستند. از سویی دیگر، با بسط مفهوم مکان بر پایه‌ی مطالعات روان‌شناسی محیطی، حس مکان به عنوان ساختاری که پیوندها، دلبستگی‌ها یا روابطی که افراد یا گروه‌هایی از افراد را به سمت مکان‌های معنادار سوق می‌دهد، مفهوم‌سازی می‌گردد. معمولاً ساختار حس مکان با استفاده از ابعاد عملیاتی در روان‌شناسی محیطی، مورد مطالعه بیش‌تری قرار می‌گیرد (Tang and Painho 2021). همچنین از دیدگاه پدیدارشناختی، حس مکان یک پدیده کلی با ارزش‌های ساختاری، فضایی و شخصیتی است که از طریق ادراک دو عامل بسیار مهم جهت‌یابی و شناسایی دریافت می‌گردد (Partovi 2015).

در پژوهش‌های مختلف داخلی و خارجی، محققان تلاش کرده‌اند تا تأثیرات ساختارهای عاطفی-شناختی و رفتاری-اجتماعی احساس فردی یا گروهی را در ارتباط با مکان‌های مختلف و در مقیاس‌های گوناگون خانه تا شهر تحلیل و ارزیابی کنند. توجه به این مقوله در تحقیقات متأخر با توجه به چالش‌های مترتب بر ابعاد گوناگون سکونتگاه‌های جدید شهری و به‌خصوص ضعف و نارسایی موجود در وجوه فعالیتی و اجتماعی، مورد تأکید قرار گرفته است. در این رابطه، دسته‌ای از مطالعات که مشخصاً زمینه‌ی پژوهش حاضر، مرتبط هستند را می‌توان در پژوهش‌های داخلی با مطالعاتی مانند زیاری و همکاران (۱۳۹۳) و رحمانی و آدینه‌لو فرد (۱۴۰۱) و در پژوهش‌های خارجی، با مطالعات استدمن^۳ (۲۰۰۲)، استوکوفسکی^۴ (۲۰۰۲)، اوچانگ و دولاه^۵ (۲۰۰۷)، اسمیت^۶ (۲۰۱۱)، غفوریان و حصارى (۲۰۱۸)، وسترهولت و نارانجو زولتو^۷ (۲۰۲۲) و سبحانی و همکاران (۲۰۲۳) و غیره معرفی نمود. شرح مختصری از دستاورد پژوهش‌های پیش‌گفته در جدول ۱، ارائه شده است.

مکان و حس مکان، ویژگی‌ها و عوامل اصلی آن، مورد مرور قرار گرفته‌است؛ در گام دوم، پس از تحلیل و واکاوی در آثار مکتوب و قرائت آزاد از مطالعات کتابخانه‌ای، شاخص‌ها و زیرشاخص‌های مؤثر بر عوامل ادراکی و اجتماعی حس مکان، در قالب چارچوب مفهومی تحقیق استخراج گردید. در گام بعدی، نمونه‌ی مطالعاتی پژوهش بر اساس چارچوب مفهومی احصا شده، مورد ارزیابی و در گام نهایی یافته‌های تحقیق، ارائه و مورد استنتاج و نتیجه‌گیری قرار گرفت.

۲. پیشینه پژوهش

در دهه‌های اخیر، علی‌رغم گسترش مفهوم جهانی شدن و توسعه‌ی روابط مجازی، همچنان اهمیت بعد ادراک، مقوله مکان و حس مکان، مورد توجه صاحب‌نظران حوزه‌های مختلف فکری بوده است. اهمیت پرداخت به موضوع مذکور، به ویژه با توجه به نقش طراحی شهری در خلق مکان و مدیریت حس مکان، جایگاه برجسته‌تری در مباحث نظری و عملی یافته است. به‌نحوی که در نظر گرفتن مکان و توجه به چگونگی ظهور و تکامل مکان‌های معنادار، از جمله موضوعاتی هستند که به‌طور فزاینده‌ای در نوشتارهای علمی معاصر برجسته شده‌اند. در این رابطه، ادبیات گسترده‌ای در خصوص مفهوم‌سازی فضا و مکان از رشته‌های جغرافیا، معماری، منظر، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و برنامه‌ریزی شهری پدید آمده‌اند که می‌توان از جمله به نخستین مطالعات تأثیرگذار توآن^۲ (۱۹۷۴) و رلف (۱۹۷۶) اشاره کرد (Stokowski 2002). با این حال، ادبیات مکان به‌طور مشخص در سه نحله‌ی فکری روان‌شناختی، پدیدارشناختی و جغرافیای انسانی بیش‌تر از سایر زمینه‌ها دنبال شده است. با پذیرش این دیدگاه که درک فضای جغرافیایی مطلق، عینی و دارای مختصات از نظر مفهومی در مقایسه با دیدگاه نسبی، چند بعدی، ذهنی و ادراکی افراد از جهان پیرامون خود، دشوارتر است؛ می‌توان به مفهوم مکان در حوزه جغرافیای انسانی نزدیک شد که حامل ظرایف، احساسات، نمادها،

جدول ۱: پیشینه پژوهش در مطالعات داخلی و خارجی

موقعیت	دستاورد پژوهش	عنوان پژوهش	پژوهشگر
سنندج	رابطه مثبت و مستقیم میان توسعه‌ی اجتماعی و حس مکانی وجود دارد. هر چه میزان توسعه اجتماعی در میان محلات مختلف توسعه یابد، بر میزان سطوح مختلف حس مکانی (رضایت، رجحان مکانی، شناخت مکانی، نمادگرایی مکانی، دلبستگی مکانی و تعهد مکانی) افزوده می‌شود.	ارزیابی نقش توسعه اجتماعی در تحکیم حس مکانی؛ مطالعه موردی: محلات ناحیه ۱۰ شهر سنندج	زیاری و همکاران (۱۳۹۳)
تهران	حس مکان در شهر جدید اندیشه (فاز سوم) در قیاس با سایر نمونه‌ها، در شرایط بهتری قرار دارد که عمدتاً ناشی از کیفیت بالای محیط کالبدی و انطباق با استانداردهای شهری می‌باشد.	مقایسه تطبیقی حس مکان در شهرهای جدید تهران (نمونه موردی: شهرهای جدید پردیس، پرنده و اندیشه)	رحمانی و آدینه‌لو فرد (۱۴۰۱)

مطالعات داخلی

پژوهشگر	عنوان پژوهش	دستاورد پژوهش	موقعیت
استوکوفسکی (۲۰۰۲)	زبان‌های مکان و گفتمان‌های قدرت: ساختن حس‌های جدید مکان	مکان و حس مکان را به‌عنوان یک برساخت اجتماعی تعریف می‌نماید و نمونه‌هایی از فضاها را در اوقات فراغت، تفریحات در فضای باز و توسعه گردشگری را در این رابطه، بررسی می‌نماید.	***
استدمن (۲۰۰۲)	به سوی روان‌شناسی اجتماعی مکان: پیش‌بینی رفتار از روی شناخت، نگرش و هویت مبتنی بر مکان	مدلی از حس مکان مبتنی بر روان‌شناسی اجتماعی متعارف را با شناخت‌ها، نگرش‌ها، هویت‌ها و نیت رفتاری واقع در مکان ارائه می‌دهد و بر دل‌بستگی، رضایت و معانی، به‌عنوان مفاهیمی با تأثیرات مستقل بر نظام دربرگیرنده‌ی رفتاری تأکید دارد که ویژگی‌های ارزشمند محیط را حفظ یا تقویت می‌کنند.	ویلاس
اوجانگ و دولا (۲۰۰۷)	ارتباط فعالیت و ابعاد دل‌بستگی مکان در تقویت حس مکان	تعاملات اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی، هویت مکان و جامعه را تقویت می‌کنند. سرزندگی (جو، کثرت عابران پیاده و حرکت)، تنوع و انتخاب (کاربردها، محصولات و کاربران) و مبادلات اقتصادی (معامله اقتصادی و تعامل اجتماعی - فرهنگی)، برخی از ویژگی‌های کلیدی فعالیت هستند که به ارتقای حس مکان کمک می‌کنند.	کوالالمپور
اسمیت (۲۰۱۱)	رابطه‌ی بین رضایت از سکونت، حس اجتماع، حس تعلق و حس مکان در یک جامعه شهری برنامه‌ریزی شده در استرالیای غربی	با بررسی رابطه‌ی متقابل حس اجتماع، حس تعلق، حس مکان و تأثیر آن‌ها بر رضایت‌مندی مسکونی، نشان می‌دهد که در جامعه‌ای که با حساسیت نسبت به نیازهای اجتماعی - شخصی افراد و همچنین عناصر برنامه‌ریزی فضایی ایجاد شود به خلق حس رضایت‌مندی از سکونت کمک می‌کند.	النبروک
غفوریان و حصاری (۲۰۱۸)	ارزیابی مدل روابط علی بین حس مکان و رضایت سکونتی در مسکن عمومی ایران (مطالعه موردی: مسکن مهر در پردیس، تهران)	حس مکان در افزایش رضایت سکونت ساکنان مسکن مهر به‌عنوان توسعه‌های جدید، تأثیرگذار است.	تهران
وسترهولت و نارانجو زولتو (۲۰۲۲)	کاوش حس مکان در رابطه با امکانات شهری؛ شواهدی از لیسبون	روابط احتمالی از در معرض بودن با برخی از امکانات توسعه‌های شهری و حس مکان، گویای آن است که امکانات شهری روزانه و پربازدید (مانند فروشگاه‌های موادغذایی) با شکل‌گیری هویت مکان‌ها ارتباط منفی دارد؛ در حالی که مکان‌های گذران اوقات فراغت با دل‌بستگی به مکان، همبستگی مثبت دارند.	لیسبون
سبحانی و همکاران (۲۰۲۳)	نیاز به ایجاد خلاقانه‌ی مکان در مناطق توسعه جدید: تحلیل توسعه‌های املاک و مستغلات در قم، ایران	نتایج نشان داده است که حس مکان در شهرک پردیسان قم در ابعاد فردی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی پایین است.	قم

مطالعات خارجی

۳. چارچوب نظری

۳-۱- سکونتگاه‌های جدید شهری، چالش‌های پیش‌رو و بحران مکان

توسعه‌های نوظهور شهری در قیاس با بافت‌های سنتی با چالش‌های پیچیده‌تری در مقیاس‌های مختلف توسعه - محلات نوپدید تا احداث شهرهای جدید - مواجه هستند. از جمله چالش‌های پیش‌رو و منطبق بر مطالعات مختلف،

مواردی قابل اشاره هستند؛ پراکندگی مسئولیت‌ها و نقش‌های مراجع، تعدد عوامل دخیل تصمیم‌گیرنده، عدم هماهنگی بین بخشی و مشارکت عمومی (Arefi and Zamani 2013)، نارسایی رویکرد اجتماع محور و کاستی‌های کارشناسانه و فنی (Bahiraeei 2016)، چرخه‌ی اقتصادی معیوب، موازنه‌ی منفی میان برنامه‌ریزی مسکن و برنامه‌ریزی اشتغال، نقش رقابتی نازل در معادلات رقابتی میان شهر و بحران هویت

اما در عین تفاوت، نقش مکمل ایفا می‌کنند (Tang, Acedo, and Painho 2021) به نحوی که می‌توان عنوان نمود، انگاره‌های «فضا» و «مکان» برای تعریف به یکدیگر نیاز دارند (Tuan 2001). فضا و مکان، مفاهیم اصلی جغرافیا هستند اما تنها از دهه ۱۹۷۰، مکان به عنوان یک محل خاص، شناخته شده و مجموعه‌ای از معانی و دل‌بستگی‌ها را به دست آورده است (Veerbeek 2016). در این راستا، فضا مفهومی عینی و ساختاریافته است و عمدتاً به عنوان یک موقعیت کالبدی با ابعاد اندازه‌گیری شده و مختصات جغرافیایی تعریف می‌شود در حالی که مکان، موقعیتی است که برای یک فرد یا گروه، واجد معنا و ارزش است و از طریق تجارب انسانی و تعاملات اجتماعی شکل می‌گیرد (Rezég, Roche, and Eveno 2025). از نگاه توآن، «فضا» مفهومی انتزاعی‌تر از «مکان» است (Tuan 2001) و عبارت است از همه‌جا ولی مکان، جایی معین است؛ مکان محتوا دارد حال آن‌که فضا نوعی خلأ دارد (Behzadfar 2011)؛ در واقع، فضاها امکانات فیزیکی اولیه‌ای هستند که هنوز به مکان‌ها تبدیل نشده‌اند؛ به زبان ساده، فضاها زمانی به مکان‌ها تبدیل می‌شوند که افراد دلایل زیادی برای رفتن به آن‌جا ایجاد کنند (Madden 2011). کرنگ^۱ نیز بر این باور است، روابط اجتماعی ارگانیک در مکان وجود دارد؛ جایی که مردم در طول سال‌های متممادی با هم در ارتباط بوده‌اند و برخورد انسان‌ها فقط به اهداف خاص و مادی ختم نمی‌شود (Carmona et al. 2016).

همچنین، به اعتقاد لانگر^۲، مردم مکان را با لفافه‌ی فرهنگی خود، مانند بناهای تاریخی، سبک‌های معماری متمایز و الگوهای معماری منحصر به فرد، به مالکیت در می‌آورند؛ به این ترتیب فضای بی‌کران به یک مکان منحصر به فرد تبدیل می‌شود (Rowntree 1981). به عبارت دیگر، مکان تنها به ویژگی‌های فضایی، کالبدی و بصری محدود نمی‌شود و از طریق تجربیات روزمره، فضای هندسی به مکان زندگی تبدیل می‌شود که شامل ارزش‌ها، معانی اجتماعی و فرهنگی است (Arefi et al. 2009). در نتیجه، روابط متقابل بین مردم و مکان‌ها، می‌تواند به اشکال مختلفی ظاهر شود و به شیوه‌های بسیار گوناگونی، توسط گروه‌های اجتماعی مختلف، تجربه شود که نشان‌دهنده پیچیدگی و غنای روابط مردم-مکان است (Erfani 2022; 2021; 2020).

۳-۳- حس مکان

مفهوم حس مکان در سال‌های اخیر، به‌طور فزاینده‌ای در نوشته‌های عام و آکادمیک، توجه و تمرکز را به خود معطوف می‌دارد؛ با این حال، عدم توافق در خصوص تعاریف مفاهیم اصلی مرتبط تا حدی دیده می‌شود (Stedman 2002). تمایز بین این مفاهیم تا کنون مورد اجماع یکسانی قرار نگرفته است (Peng, Strijker, and Wu 2020) و بسیاری از اصطلاحات موجود در ادبیات این حوزه، دارای توافق

شهری (Mohammadi and Changoli 2012) و همچنین دسترسی پایین به خدمات شهری و اجتماعی درخور انتظار، عدم مداخله‌ی دیدگاه‌های مردم‌مدار توسط دولت، طراحان و برنامه‌ریزان شهری در خصوص ایجاد، مدیریت و ساماندهی به همراه سایر موارد دیگر، قابل طرح هستند. در مجموع، توسعه‌های نوظهور شهری با چالش‌هایی چندبعدی و ساختاری مواجه‌اند که از ضعف‌های نهادی و مدیریتی تا نارسایی‌های اجتماعی، اقتصادی و مشارکتی را در بر می‌گیرند و تحقق بستری با کیفیت و واجد حس مکان برای ساکنان را با موانع جدی مواجه می‌سازند.

شکست رویکرد عمل‌کردگرایی در طی سده‌ی گذشته، نشان داد که صرفاً عملکردی بودن بناها و مکان‌ها کافی نیست بلکه لازم است مکان‌های شهری، واجد معنا نیز باشند؛ یعنی تجلی‌بخش ارزش‌های والای انسانی معنادار که ممکن است اجتماعی، ایدئولوژیکی، علمی، فلسفی یا مذهبی باشند. امروزه حس خنثی بودن فضا با پژمردگی و بیگانگی انسان‌ها در واحدهای همسایگی کاملاً برنامه‌ریزی‌شده عملکردگرا، مؤید آن است که این فضاها به مکان ارتقا نیافته‌اند. سیستم خنثای عملکردگرایانه، گرچه به ظاهر همه نوع امکاناتی را ارائه می‌دهد، اما هنوز در انتظار آن است که از حیات انسانی لبریز گردد (Partovi 2015). هر چند قابل ذکر است نوساز بودن مکان‌ها به این مفهوم که دارای سابقه، قدمت قابل توجه و کمبود خاطره‌انگیزی هستند، باعث نفی مکانیت آن‌ها نمی‌شود اما تحقق آن را دشوار می‌سازد زیرا فرد ادراک‌کننده به‌طور معمول، معانی مورد نیاز خود را در ابتدا از فرم و فعالیت‌های مکان، استخراج کرده و سپس با مقایسه‌ی آن‌ها با مکان‌های مشابه، معانی جدیدی را به معانی مزبور می‌افزاید (Pakzad 2020). چالش‌های مذکور، تحقق‌پذیری سطوح حس مکان را در توسعه‌های معاصر شهری با معضلات عدیده‌ای مواجه می‌گرداند و به بحران مکان در فضاها شهری معاصر دامن می‌زند. با توجه به آن‌که تعریف طراحی شهری به عنوان «خلق مکان» در سال‌های اخیر، مورد اقبال بخش مهمی از صاحب‌نظران قرار گرفته است؛ بر اساس تعریف مزبور، طراحی شهری می‌باید فضاها شهری، ساختمان‌ها، زیرساخت‌های حمل و نقل و فعالیت‌ها را درون مکان‌هایی با معنا و به‌خاطر ماندنی، تلفیق ساخته و به غنای زندگی فردی و جمعی کمک نماید (Golkar 2012).

۳-۲- فضا و مکان

مفهوم مکان، ارتباط تنگاتنگی با نحوه‌ی ادراک و ارتباط مردم با محیط فضایی دارد. بسیاری از مفهومی‌سازی‌های مکان به‌طور سنتی از طریق ارائه‌ی مقایسه توسط دیالکتیک فضا-مکان صورت پذیرفته‌اند. در حالی که کارکردها و دیدگاه‌های معرفت‌شناختی متمایز، تعاریف گوناگونی در ارتباط با دو مقوله‌ی مذکور به‌دست می‌دهند

نظری مشترکی نیستند؛ چنان‌که هیدالگو و هراندز^{۱۰} اشاره می‌کنند، اصطلاحاتی مانند دل‌بستگی به اجتماع، حس اجتماع، دل‌بستگی به مکان، هویت مکان، وابستگی به مکان و حس مکان در حوزه‌ی روان‌شناسی محیطی به گونه‌ای مورد مطالعه قرار گرفته‌اند که تشخیص مفهومی آن دشوار است (Belanche, Casaló, and Flavián 2017; Hidalgo and Hernandez 200; Tang and Painho 2021).

در یک نگاه کلی می‌توان، حس مکان را چتر مفهومی گسترده‌تری دانست که دربرگیرنده‌ی مفاهیم فرعی هویت مکان، دل‌بستگی به مکان و وابستگی به مکان است (Stedman and Jorgensen 2001 cited by Scannell and Gifford 2010). این مفهوم مشتمل بر رفتار در مکان در مقایسه با مکان‌های دیگر، باورها در مورد رابطه‌ی فردی با مکان و احساسات راجع بدان می‌شود (Davis and Wagner 2024). با وجود تفاوت‌های قابل ملاحظه در رویکردهای نظری مختلف نسبت به مکان، به نظر می‌رسد همه‌ی نظریه‌پردازان تلاش کرده‌اند تا سه عامل سازنده‌ی مکان را با اشتراکاتی نسبتاً مشابه تعریف کنند. از این روی، مکان متشکل از خصوصیات فیزیکی محیطی، معانی و احساسات منسوب به مکان و فعالیت‌های مرتبط با آن است (Bandarabad and Shahcheraghi 2017) و یا همان‌گونه که کانتر^{۱۱} عنوان می‌دارد، مکان برآیند روابط بین کنش‌ها، تصورات و خصایل کالبدی است (Canter 2013).

۳-۴- عوامل شناختی- ادراکی حس مکان

معنا (شناختی- عاطفی) به عنوان یکی از عوامل سه‌گانه و سازنده‌ی حس مکان از منظر اندیشمندان، دربرگیرنده‌ی شناخت، هویت، نگرش و رفتارهای بالقوه (Stedman 2002) نسبت به مکان است. حس مکان به طور کلی، دربرگیرنده‌ی ویژگی‌های ادراکی و تداعی‌کننده است (Motloch 2000)؛ شامل جهت‌گیری شخصی به سوی مکان است به طوری که ادراک و احساسات صحیح در مورد مکان، تبدیل به معنای محیطی می‌شود. این فرآیند، امکان دستیابی به ادراکات ذهنی مردم و احساسات کم و بیش آگاهانه‌ی آن‌ها درباره‌ی محیطشان را تحقق می‌سازد (Hummon 1992 cited by Cross 2001). در این میان، معنای مکان برای کاربران از طریق تجارب ساخته می‌شود زیرا مکان، به صورت ذهنی تجربه می‌شود و این تجربه، اصلی‌ترین و شهودی‌ترین روش، برای شناخت مکان است. هنگامی که افراد، دانش حسی خود از جهان پیرامون را پردازش می‌کنند (مانند گرمی، تاریکی، یا سر و صدا) و پاسخ‌های عاطفی منحصر به فرد خود را شکل می‌دهند (Creed, Taylor, and Hudson 2020)، فرآیندهای بلندمدت و کوتاه‌مدت شناختی، در کنار هم به شکل‌گیری حس مکان یاری می‌دهند (Raymond, Kytta, and Stedman 2017).

بر همین اساس، مکان واقعی، توسط افراد یا گروه‌ها با معنای پوشانده شده است. این مهم، در ادبیات با فرمول مشخص «فضا + معنی = مکان» عنوان گردیده است (Harrison et al. 1996 cited by Turner and Turner 2006). معنای اصلی مکان‌ها، عمیقاً با هدفمندی، فرهنگ، تجارب، نقطه نظرات و علایق انسان‌ها پیوند دارد (Relph 2007). از سویی دیگر، قابل ذکر است خصائص اجتماعی- کالبدی مکان‌ها دارای تعامل متقابل با ویژگی‌های انسانی هستند

در ادبیات نظری این حوزه، «حس مکان» با دو تعبیر متفاوت مطرح شده است که گاه در هم آمیخته شده‌اند. در تعبیر اول، حسی که به فرد در مواجهه با یک مکان به‌دست می‌دهد (مانند احساسی که یک فیلم کم‌دی یا ترسناک منتقل می‌کند). در تعبیر دوم، حسی که فرد نسبت به یک مکان مشخص دارد و به عبارتی دیگر، رابطه‌ی عاطفی که یک فرد یا جمع نسبت به یک مکان دارد (در مثال قبل، قضاوتی که راجع به آن فیلم می‌کنیم).

در تعبیر اول تکیه بر این موضوع است که کیفیت‌های یک مکان، معلوم می‌دارد که آن مکان چیست؟ کجاست و چه احساس‌هایی را منتقل می‌کند؟ که این حس لزوماً مثبت و ایده‌آل نبوده و می‌تواند ناخوشایند باشد. در تعبیر دوم، درجات مختلف رابطه‌ی عاطفی فرد نسبت به یک مکان، مورد تأکید است (Pakzad 2020). در همین راستا، حس مکان به عنوان یک ساختار چندابعادی در نظر گرفته می‌شود که نشان‌دهنده‌ی باورها، احساسات و تعهدات رفتاری نسبت به مکان است (Jorgensen and Stedman 2006) و به عنوان مجموعه‌ای از تفسیرها، معانی و ارزش‌های پیرامون مکان تعریف می‌شود (Raymond and Manzo 2021; Manzo 2023) و تجربه‌ای چندلایه و پیچیده را بازتاب می‌دهد که تحت تأثیر عوامل اجتماعی، فرهنگی، تاریخی و اکولوژیکی مختلف قرار می‌گیرد (Sun

می‌شود (Stokowski 2002). در سال‌های اخیر، توجه به مفهوم حس مکان به سرعت از حوزه‌های محدود فراغت و تفریح، فراتر رفته و به طیف گسترده‌ای از کاربردها و محیط‌های مختلف تعمیم یافته است (Raymond, Kytta and Stedman 2017). در مطالعه‌ای نگوین و همکاران^{۱۳} (۲۰۱۹) دریافتند که فضاهای عمومی تجاری در شهرها، نقش محوری در جذب مردم به منظور مکث و انجام فعالیت‌ها دارند (Nguyen, Han, and Sahito 2019)؛ چرا که این فضاها، به عنوان فرصت‌هایی برای تعاملات روزمره، از جمله فعالیت‌های فرهنگی و تعاملات اجتماعی عمل می‌کنند. همچنین، حضور همزمان گروه‌های متنوع و فعالیت‌های گوناگون به عنوان یکی از عناصر مهم در ایجاد انسجام اجتماعی شناخته می‌شود (Qi, Mazumdar, and Vasconcelos 2024). از سویی دیگر، مکان‌ها نقش مهمی در افزایش رفاه و استفاده از آن، ایفا می‌نماید و عمیقاً در نوع تجربه و تعامل با فضاها تأثیرگذار است (Dalavong and Choi 2024). در همین راستا، ارتباط مثبت بین سطوح مشارکت و قدرت شهروندی با مفهوم حس مکان، نیز از جمله موارد قابل اشاره هستند (Ellery and Ellery 2019). درک پیوند میان سطوح حس مکان با ویژگی‌های فعالیتی، می‌تواند ابزاری کارآمد برای برنامه‌ریزان و طراحان شهری در ساخت و احیای مکان‌های شهری معنادار کمک باشد (Ujang and Dola 2007).

۴. روش تحقیق

پژوهش حاضر به لحاظ کاربست نتایج، از نوع کاربردی و از منظر نوع هدف، تحلیلی محسوب می‌شود که در چارچوب نظام پژوهش ترکیبی^{۱۴} انجام شده است. از این روی، روش تحقیق اتخاذی مبتنی بر راهبردهای کمی و کیفی است. در بخش کیفی، داده‌های تحقیق از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی گردآوری شده است. این مرحله، شامل بررسی گزارش‌های شهری و مطالعات مرتبط با ادبیات حس مکان با تأکید بر توسعه‌های جدید شهری است. داده‌های به دست آمده از طریق روش تحلیل محتوای کیفی مورد واکاوی قرار گرفت و با استخراج مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و زیرشاخص‌های مرتبط، مدل مفهومی تحقیق به دست داده شد که مبنای بخش کمی پژوهش قرار گرفته‌اند. شکل ۲، مدل مفهومی تحقیق را به همراه منابع پشتیبان ارائه می‌دهد. در بخش کمی، با بهره از روش پیمایشی از نوع مقطعی^{۱۵}، داده‌ها از طریق پرسش‌نامه‌ی ساختاریافته، گردآوری شده است. پرسش‌نامه مذکور، مشتمل بر ۳۳ گویه بوده است که چهار گویه، بر اساس پرسش‌هایی از گونه اسمی و ۲۹ گویه، بر مبنای مؤلفه‌های ادراکی-شناختی و اجتماعی-فعالیتی مدل مفهومی حس مکان و بر مبنای مقیاس طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای (خیلی کم تا خیلی زیاد) تنظیم شده است. حجم گروه نمونه در این تحقیق، با استفاده از

و بر نحوه‌ی ارزیابی و رفتار استفاده‌کنندگان نیز تأثیر می‌گذارند. در این راستا، مشخصه‌های فردی در ارزیابی محیط همچون شخصیت، حالات عاطفی، تجربیات اجتماعی- فرهنگی، سطح انتظارات، مقاصد فردی و خصوصیات مکانی به ویژگی‌های اجتماعی و مکانی نظیر اهداف، سن، جنس و فرهنگ محیط ارجاع دارند (Nasar 2011). افزون بر این، حالت‌های درون فردی، پیوند قومیتی و ریشه‌های اجدادی در توسعه‌ی حس ریشه‌داری مکان، ایفای نقش می‌کنند (Hay 1998).

۳-۵- عوامل رفتاری- اجتماعی حس مکان

در رویکرد نظری دیگری نسبت به مکان در دهه‌های اخیر، توجه صاحب‌نظران به عوامل فعالیت‌محور مؤثر بر حس مکان، با تأکید بر ویژگی‌های اجتماعی، رفتاری و فعالیتی، معطوف شده است. در این چارچوب، حس مکان فرآیندی دوسویه تلقی می‌شود که هم شامل ادراکات سریع و آنی و هم ساخت‌های اجتماعی کند و تدریجی است (Raymond, Kytta, and Stedman 2017). بسیاری از تحقیقات بر ساخت اجتماعی حس مکان تأکید داشته‌اند (Stedman 2003). به‌زعم لنگ^{۱۲}، جنبه‌ی اجتماعی و فرهنگی مفهوم حس مکان (Lang 2012) کاملاً مشهود است؛ به‌گونه‌ای که بازتاب این جنبه‌ها در ادبیات مربوط به مکان، به وضوح دیده می‌شود. از این منظر، حس مکان در فضا با افزودن چیزی بیش‌تر، نظیر معنای اجتماعی، قراردادهای ادراکات فرهنگی در مورد نقش، عملکرد، طبیعت و غیره، دریافت می‌شود (Harrison and Dourish 1996).

خلق حس مکان بر اساس پیوندهای زمینه‌ای و فرهنگی، امری ضروری و سودمند برای فرد و جامعه‌ی امروزی محسوب می‌شود (Hay 1998)؛ در این راستا، مردم از طریق اقدامات فردی و شیوه‌های جمعی، در مرکز فرآیندهای ساخت مکان ایفای نقش می‌کنند (Kundu 2016) و مکان‌ها، به عنوان زمینه‌ی سیال، متغیر و پویا از تعاملات و دربرگیرنده‌ی کنش‌های اجتماعی آشکار و پنهان می‌شوند (Stokowski 2002). در فرآیند رفتارهای مکان‌ساز، مفاهیم ایدئولوژی، قدرت، کنترل، تضاد، تسلط و توزیع منابع اجتماعی و فیزیکی، تأثیر به‌سزایی دارند. به علاوه، الگوهای رفتاری نسبتاً مشابه در بین ساکنان، منجر به تشکیل پیوندهای اجتماعی گسترده بین اعضای جامعه و ظهور پیوندهای عاطفی مشترک بین افراد و بستر اجتماعی‌شان می‌شود (Hesari et al. 2019).

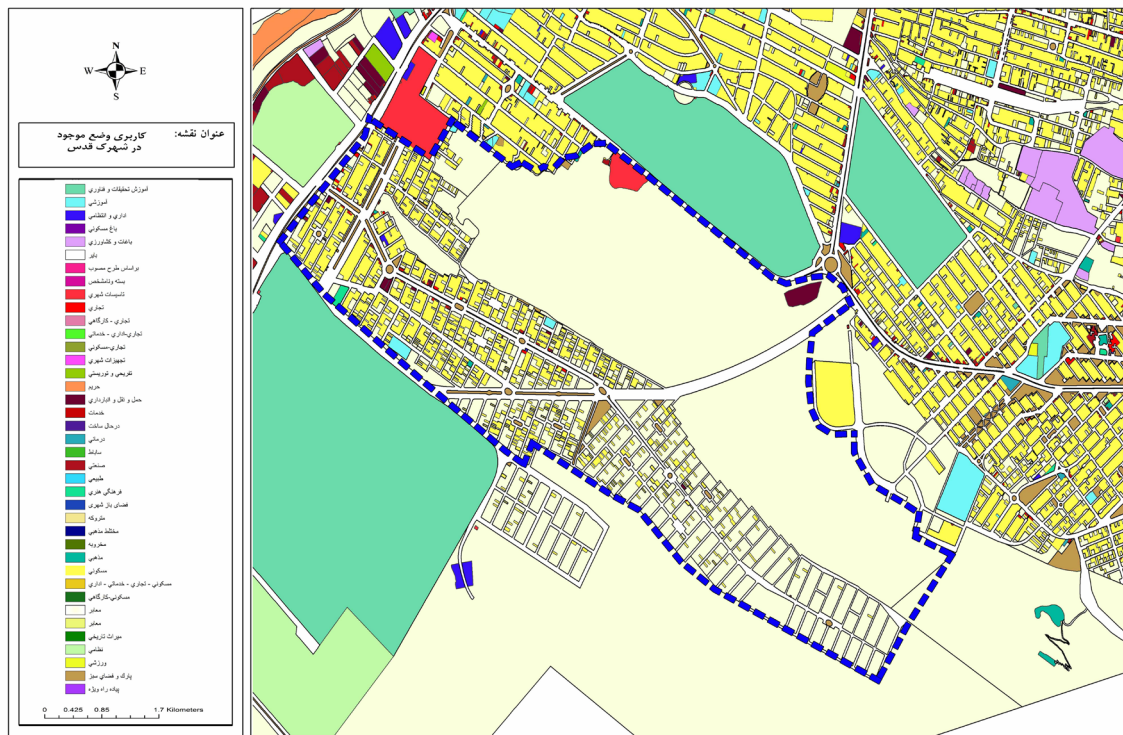
در بعد فعالیتی حس مکان، توجه به کاربری‌ها و فعالیت‌های فردی و جمعی در مکان‌های با کیفیت مطلوب و درآمیختن با بافت اجتماعی و جغرافیایی پیوندساز مکان، حائز اهمیت بالایی است. بعد مذکور، اغلب از حالات شناختی-عاطفی و وابسته به فعالیت‌های فردی-جمعی؛ نظیر فعالیت‌های گذران فراغت، تفریحات و گردشگری در نظر گرفته

به دست آمده از گویه‌ها، برابر با عدد ۰.۹۰۵ می‌باشد، در نتیجه پایایی ابزار اندازه‌گیری مدل، قابل قبول تلقی می‌شود. در مجموع، نظام ترکیبی پژوهش، با تلفیق روش تحلیل کیفی و مدل‌سازی و تحلیل کمی، امکان بررسی را چندبعدی حس مکان در شهرک‌های جدید شهری را فراهم کرده است.

قابل ذکر است که ارزیابی نرم‌الیتی داده‌های وارده به نرم‌افزار Amos Geraphic26 توسط شاخص‌های کشیدگی^{۱۸} و چولگی^{۱۹} انجام گردید. به منظور بررسی چولگی، لازم است مقادیر در بازه‌ی ۳- و ۳+ و در بررسی کشیدگی، مقادیر در بازه‌ی ۱۰- و ۱۰+ قرار گیرند. تمامی متغیرهای مدل مفهومی پژوهش در بازه‌ی قابل قبول قرار گرفته‌اند؛ بنابراین پیش‌فرض نرمال بودن متغیرهای پژوهش برقرار است. همچنین برازش مدل مفروض تحقیق با استفاده از شاخص‌های مطلق و نسبی برازندگی مدل‌سازی معادلات ساختاری صورت‌پذیرفت. شکل ۱، نقشه‌ی محدوده مورد مطالعه و شکل ۳، فرآیند روش انجام پژوهش را نشان می‌دهد.

روش نمونه‌گیری تصادفی، ۲۴۵ نفر از ساکنان شهرک قدس را شامل می‌گردد. تحلیل اطلاعات در بخش کمی این تحقیق در قالب دو گونه تحلیل توصیفی و استنباطی با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS26 و Amos Geraphic26 صورت پذیرفته‌است. در بخش توصیفی، میانگین، مد و انحراف معیار داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS26 بررسی شده است. در بخش استنباطی، برای مقایسه‌ی نظرات گروه‌های مختلف ساکنان شهرک قدس، از آزمون T مستقل^{۱۶} (برای بررسی تفاوت‌های جنسیتی) و تحلیل واریانس یک‌طرفه^{۱۷} (برای بررسی تأثیر متغیرهای سنی بر ادراک حس مکان) استفاده شده است. همچنین، مدل‌سازی معادلات ساختاری از نوع تحلیل عاملی مرتبه دوم در نرم‌افزار AMOS Graphic26 به منظور بررسی روابط بین شاخص‌های حس مکان و میزان تأثیر آن‌ها بر یکدیگر به کار گرفته شده است. روایی محتوای پرسش‌نامه توسط اساتید و متخصصان حوزه شهرسازی تأیید شده و به منظور سنجش پایایی آن، از فرمول آلفای کرونباخ بهره گرفته شده است. با توجه به نتایج این آزمون، مقدار آلفای

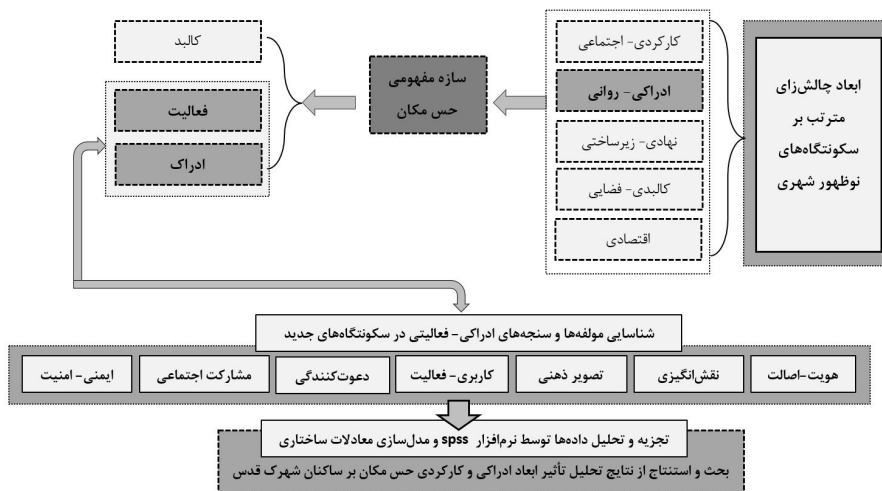
شکل ۱: نقشه نمونه مورد مطالعه (شهرک قدس)

شکل ۲: مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و زیرشاخص‌های مدل مفهومی تحقیق

منابع پشتیبان	زیرشاخص	شاخص	مؤلفه شناختی-ادراکی	مؤلفه اجتماعی-فعالیتی
(Montgomery 1998; Relph 2018)	وضعیت عناصر، نمادها و آرایه‌های نمادین در محل	۱	اصالت و هویت	فعالیت و کاربری
(Nasar 2011; Pps 2008)	میزان عناصر شاخص تاریخی و هویتی در محل	۲		
(Pps 2008)	میزان آداب و رسوم و اعتقادات مشترک بین ساکنان	۳		
(Pps 2008; Behzadfar 2011; Montgomery 1988; Punter 1991)	میزان عناصر طبیعی و اکولوژیکی در محل	۴		
(Steele 1981; Montgomery 1998)	میزان مکان‌های خاطره‌انگیز	۵		
(Cross 2001; Proshansky 1978; Low 1992; Canter 2013; Shamai 1991)	میزان علقه و دلبستگی عاطفی ساکنان نسبت به محل	۶	نقش‌انگیزی	
(Ujang and Dola 2007; Lynch 2015)	میزان فعالیت‌ها و رویدادهای اجتماعی و فرهنگی خاطره‌انگیز در بین ساکنان	۷		
(Pps 2008; Schulz 2018)	وضعیت جهت‌یابی ساکنان در محل	۸	تصور ذهنی	
(Golkar 2012; Lynch 2015)	میزان شناسایی راحت مراکز ویژه	۹		
(Hummon 1992; Canter 2013; Raymond and et al. 2017)	وضعیت گرایش، تصورات ذهنی و خاطرات مثبت نسبت به محل	۱۰		
(Shamai 1991; Cross 2001)	میزان ترجیح به سکونت همیشگی یا مهاجرت از محل	۱۱		
(Relph 2018; Ujang and Dola 2007; Stokowski 2002; Westerholt and Naranjo-Zolotov 2022; Pps 2008; Punter 1991)	میزان کاربری‌های متنوع و گوناگون	۱۲	فعالیت و کاربری	دعوت‌کنندگی
(Pps 2008; Ujang and Dola 2007; Stokowski 2002; Raymond and et al. 2017)	میزان فضاهای گذران اوقات فراغت	۱۳		
(Golkar 2012; Montgomery 1998; Stedman 2002; 2003; Brown et al. 2003; Westerholt and Naranjo-Zolotov 2022; Dalavong and Choi 2024)	میزان استفاده از فضاهای اجتماعی و همگانی	۱۴	فعالیت و کاربری	
(Lynch 2015; Punter 1991; Pps 2008; Nguyen and et al. 2019)	وضعیت توزیع کاربری‌های قابل دسترس در تأمین مایحتاج ساکنان	۱۵		
(Pps 2008; Montgomery 1998; Golkar 2012)	وضعیت حس آرامش و نشاط ساکنان در فضاهای شهری	۱۶	دعوت‌کنندگی	
(Montgomery 1988; Punter 1991; Ujang and Dola 2007)	میزان حضور راحت گروه‌های مختلف سنی و جنسی	۱۷		
(Pps 2008; Nguyen and et al. 2019; Relph 2010; Qi and et al. 2024)	میزان مکان‌های جذاب جمعیت با خدمات متنوع	۱۸	دعوت‌کنندگی	
(Manzo and Perkins 2006; Pps 2008; Qi and et al. 2024; Kundu 2016; Stedman 2002; 2003; Erfani 2022; 2021; 2020)	میزان تمایل به تعاملات اجتماعی در ساکنان	۱۹		
(Punter 1991)	وضعیت میلمان شهری و کیفیت آن	۲۰	مشارکت اجتماعی	
(Lynch 2015)	میزان تنوع در بانوق‌های اجتماعی گروه‌های مختلف	۲۱		
(Pps 2008; Manzo and Perkins 2006)	میزان حس تمهد ساکنان برای اعتلا و پیشرفت محل	۲۲	مشارکت اجتماعی	
(Brown and et al. 2003; Pps 2008; Shamai 1991; Stedman 2002; 2003; Ellery and Ellery 2019)	میزان حضور ساکنان در مناسبات اجتماعی	۲۳		
(Lynch 2015; Brown et al. 2003; Ellery and Ellery, 2019)	وضعیت همبستگی میان ساکنان در بروز مشکلات	۲۴	امنیت	
(Pps 2008)	وضعیت نظارت اجتماعی در ساکنان	۲۵		
(Pps 2008; Canter 2013)	وضعیت امنیت شبانه محل از نگاه ساکنان	۲۶	امنیت	
(Pps 2008)	وضعیت امنیت منازل و وسایل نقلیه از نگاه ساکنان	۲۷		
(Pps 2008; Golkar 2012)	وضعیت امکانات ایمنی و ترافیکی عابران	۲۸		
(Montgomery 1988)	وضعیت نورپردازی شبانه در معابر اصلی و فرعی	۲۹		

شکل ۳: فرآیند روش انجام پژوهش

۵. یافته‌ها

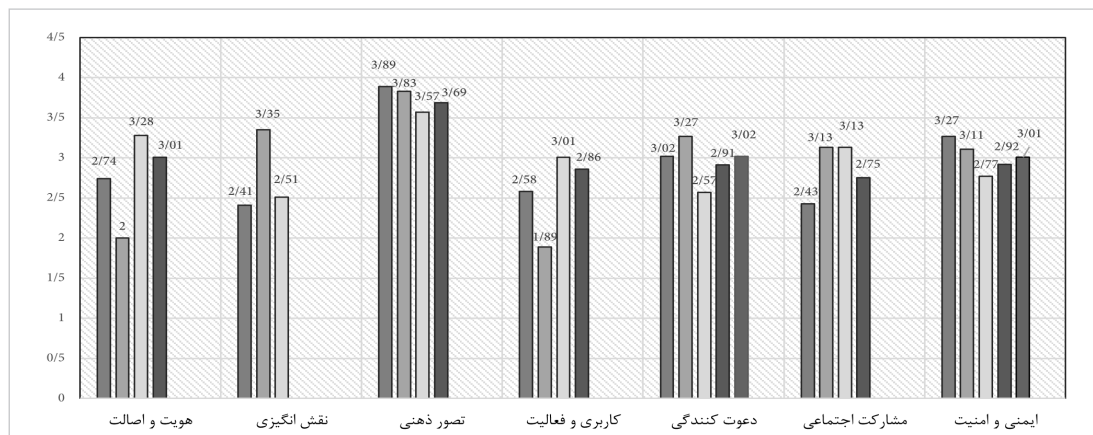
۵-۱- یافته‌های توصیفی جمعیت‌شناختی پژوهش

توصیف ویژگی‌های دموگرافیک، نظیر شرایط عمومی گروه نمونه از لحاظ سن، جنس، سطح تحصیلات و مدت اقامت بر اساس مشخصات فردی پرسش‌شوندگان در نمونه مورد مطالعه و در قالب تعداد و درصد فراوانی، حاکی از آن است که تعداد پرسش‌شوندگان زن ۱۱۴ و تعداد پرسش‌شوندگان مرد ۱۲۹ نفر بوده است. پرسش‌شوندگان در بازه سنی ۲۴ تا ۳۵ سال با ۳۷.۴ درصد، بیش‌ترین فراوانی در گروه نمونه را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین پرسش‌شوندگان با مدرک تحصیلی کارشناسی با ۳۳.۶ درصد، بیش‌ترین گروه پاسخگو به پرسش‌نامه را تشکیل داده‌اند. همچنین مدت اقامت سکونت ۲-۵ سال با ۳۱.۳ درصد و اقامت ۶-۱۰ سال با درصد ۲۹.۲ بیش‌ترین درصد فراوانی را در گروه نمونه به خود اختصاص داده‌اند.

۵-۲- تحلیل توصیفی مؤلفه‌های ادراکی - شناختی و اجتماعی - فعالیت‌های حس مکان بر ساکنان شهرک قدس

مقایسه توصیفی میانگین، مد و انحراف معیار مؤلفه‌های ادراکی - شناختی و اجتماعی - فعالیت‌های حس مکان شهرک قدس، حاکی از آن است که ارزیابی هفت شاخص مورد بررسی، تخمینی پایین‌تر از سطح متوسط را از نگاه ساکنان ارائه می‌دهد که نشان از تحقق‌پذیری پایین عوامل مدل مفهومی تحقیق به نحو مطلوب است. در این میان، شاخص تصور ذهنی با میانگین ۳.۷۵، امتیاز بالاتر و شاخص کاربری و فعالیت با میانگین ۲.۷۵ در قیاس با سایر شاخص‌ها، امتیاز پایین‌تری از نگاه ساکنان کسب کرده‌اند. جدول ۲، مقایسه آماره‌های توصیفی هر یک از زیرشاخص‌های مدل مفهومی تحقیق را نشان می‌دهد و شکل ۴، میانگین توصیفی شاخص‌ها را به تفکیک زیرشاخص‌ها ارائه می‌نماید.

شکل ۴: مقایسه توصیفی میانگین شاخص‌های ادراکی - شناختی و اجتماعی - فعالیت‌های حس مکان بر ساکنان شهرک قدس

جدول ۲: مقایسه توصیفی میانگین شاخص‌های ادراکی - شناختی و اجتماعی - فعالیت‌های حس مکان بر ساکنان شهرک قدس

شاخص	زیرشاخص	شاخص‌های توصیفی پراکنش		
		میانگین	انحراف معیار	مد
هویت و اصالت	وضعیت عناصر، نمادها و آرایه‌های نمادین در محل	۲.۷۴	۱.۰۹۴	۲.۰۰
	میزان عناصر شاخص تاریخی و هویتی در محل	۲.۰۰	۰.۹۴۳	۲.۰۰
	میزان آداب و رسوم و اعتقادات مشترک بین ساکنان	۳.۲۸	۱.۰۴۴	۴.۰۰
	میزان عناصر طبیعی و اکولوژیکی در محل	۳.۰۱	۱.۹۳	۳.۰۰
نقش انگیزی	میزان مکان‌های خاطره‌انگیز	۲.۴۱	۱.۰۷۷	۲.۰۰
	میزان علقه و دلبستگی عاطفی ساکنان نسبت به محل	۳.۳۵	۰.۹۲۸	۳.۰۰
	میزان فعالیت‌ها و رویدادهای اجتماعی و فرهنگی خاطره‌انگیز در بین ساکنان	۲.۵۱	۱.۰۷۷	۳.۰۰

شاخص	زیرشاخص	شاخص‌های توصیفی پراکنش		
		میانگین	مد	انحراف معیار
تصور ذهنی	وضعیت جهت‌یابی ساکنان در محل	۳.۸۹	۴.۰۰	۰.۹۲۸
	میزان شناسایی راحت مراکز ویژه	۳.۸۳	۴.۰۰	۰.۸۵۲
	وضعیت گرایش، تصورات ذهنی و خاطرات مثبت نسبت به محل	۳.۵۷	۴.۰۰	۰.۹۰۵
	میزان ترجیح به سکونت همیشگی یا مهاجرت از محل	۳.۶۹	۴.۰۰	۱.۰۵۱
کاربری-فعالیت	میزان کاربری‌های متنوع و گوناگون	۲.۵۸	۲.۰۰	۱.۰۷۷
	میزان فضاهای گذران اوقات فراغت	۱.۸۹	۱.۰۰	۰.۹۸۰
	میزان استفاده از فضاهای اجتماعی و همگانی	۳.۰۱	۳.۰۰	۱.۰۳۲
	وضعیت توزیع کاربری‌های قابل دسترس برای تأمین مایحتاج ساکنان	۲.۸۶	۲.۰۰	۱.۰۹۶
دعوت‌کنندگی	وضعیت حس آرامش و نشاط ساکنان در فضاهای شهری	۳.۰۲	۳.۰۰	۰.۹۰۷
	میزان حضور راحت گروه‌های مختلف سنی و جنسی	۳.۲۷	۴.۰۰	۰.۱۰۳
	میزان مکان‌های جاذب جمعیت با خدمات متنوع	۲.۰۵۷	۲.۰۰	۰.۹۸۱
	میزان تمایل به تعاملات اجتماعی در ساکنان	۲.۹۱	۳.۰۰	۱.۰۴۰
مشارکت اجتماعی	وضعیت مبلمان شهری و کیفیت آن	۳.۰۲	۲.۰۰	۰.۹۹۹
	میزان تنوع در پاتوق‌های اجتماعی گروه‌های مختلف	۲.۴۳	۳.۰۰	۱.۱۱۶
	میزان حس تعهد ساکنان برای اعتلا و پیشرفت محل	۳.۱۳	۳.۰۰	۰.۹۶۲
	میزان حضور ساکنان در مناسبات اجتماعی	۳.۱۳	۳.۰۰	۰.۹۶۲
ایمنی و امنیت	وضعیت همبستگی میان ساکنان در بروز مشکلات	۲.۷۵	۳.۰۰	۰.۹۷۰
	وضعیت امنیت شبانه محل از نگاه ساکنان	۳.۲۷	۳.۰۰	۰.۹۷۶
	وضعیت امنیت منازل و وسایل نقلیه از نگاه ساکنان	۳.۱۱	۳.۰۰	۱.۰۵۱
	وضعیت امکانات ایمنی و ترافیکی برای عابران	۲.۷۷	۳.۰۰	۱.۰۴۴
	وضعیت نظارت اجتماعی در ساکنان	۲.۹۲	۳.۰۰	۱.۰۴۹
	وضعیت نورپردازی شبانه	۳.۰۱	۴.۰۰	۱.۰۸۴

۵-۳- تحلیل استنباطی

به منظور بررسی نقش جنسیت ساکنان شهرک قدس در برداشت‌های متفاوت نسبت به شاخص‌های ادراکی-شناختی و اجتماعی-فعالیتی حس مکان، از آزمون T مستقل استفاده شد. با توجه به نتایج آزمون، مقادیر T و سطح معناداری آن -اگر مقدار Sig بالاتر از ۰.۰۵ باشد، می‌توان نتیجه گرفت که بین گروه‌های جنسیتی تفاوت معناداری وجود ندارد- تنها در شاخص کاربری-فعالیت با توجه به سطح معناداری ۰.۰۱ و مقدار T برابر با ۱.۰۹ و شاخص دعوت‌کنندگی با توجه به سطح

معناداری ۰.۰۳ و مقدار T برابر با ۰.۹۰ (با ۹۵ درصد اطمینان)، تفاوت معناداری بین دیدگاه‌های مردان و زنان ساکن شهرک قدس وجود دارد. در سایر شاخص‌ها، شامل هویت-اصالت، تصور ذهنی، نقش‌انگیزی، مشارکت اجتماعی و ایمنی و امنیت، تفاوت بین نظرات مردان و زنان به لحاظ آماری معنادار نبوده است. این نتایج حاکی از آن است که جنسیت به‌طور مشخص، بر برداشت ساکنان از شاخص‌های کاربری-فعالیت و دعوت‌کنندگی، تأثیرگذار است اما در سایر مؤلفه‌های حس مکان، تأثیر معناداری ندارد.

ادراکی- شناختی و اجتماعی- فعالیتی حس مکان در ساکنان شهرک قدس، شاخص نقش‌انگیزی بیش از سایر متغیرها بر درک و تجربه‌ی حس مکان ساکنان تأثیرگذار است و نقشی کلیدی در شکل‌گیری این مفهوم ایفا می‌کند.

طبق خروجی ارائه‌شده در جدول ۳، که شامل وزن رگرسیون استاندارد، ضریب تعیین استاندارد، ضریب استاندارد بحرانی و سطح معناداری متغیرهای مدل است، می‌توان رابطه‌ی معنادار بین متغیرهای پنهان بیرونی، درونی و متغیرهای مشاهده‌شده و تفاوت معنادار بین مقادیر محاسبه‌شده با صفر و با سطح اطمینان ۹۹ درصد را در مدل پژوهش توسط نرم‌افزار Amos Graphic تأیید کرد و تحلیلی بر این شرح ارائه داد:

در مسیر ۱، نحوه‌ی اثرگذاری متغیر پنهان درونی «هویت- اصالت» بر حس مکان بررسی شده؛ که مشخص است رابطه‌ی معناداری میان این دو متغیر وجود دارد و شدت این همبستگی با توجه به بار عاملی ۰.۶۲، نشانگر اثرگذاری پایین‌تر در قیاس با سایر متغیرهای پنهان درونی در مدل پژوهش است. در نمونه‌ی مورد بررسی، شاخص‌های هویتی همانند بسیاری از توسعه‌های جدید شهری، به دلیل عدم پیشینه‌ی هویتی و وجودی بستر، تکثر آداب و رسوم فرهنگی ساکنان، فقدان عناصر و الگوهای شاخص تاریخی و هویتی بستر، نتوانسته‌اند تصویر هویتی قدرتمندی از فضا ارائه دهند. با این حال، به نظر می‌رسد این کاستی از منظر ساکنان چندان مسئله‌ساز تلقی نشده است؛ چراکه همان‌طور که پیش‌تر گفته شد در این دسته از سکونتگاه‌ها، تصورات ساکنان بیش‌تر معطوف به برطرف کردن نیازهای کارکردی حال و آینده از مکان می‌باشد. هر چند قابل ذکر است، تبعات آن در طولانی‌مدت، ممکن است با تأثیرگذاری سوء بر سایر شاخص‌ها مشخص گردد. از این روی، هرچند شاخص «هویت- اصالت» در مدل مفروض نقشی نسبتاً ضعیف‌تر دارد، اما توجه به آن در برنامه‌ریزی‌های آتی برای پایداری و کیفیت فضایی شهرک، ضروری به نظر می‌رسد.

در مسیر ۲، نحوه‌ی اثرگذاری متغیر پنهان درونی «نقش‌انگیزی» بر حس مکان نشان داده شده است که با توجه به وزن رگرسیونی ۰.۹۹ و ضریب بحرانی (C.R) ۴.۵۵۱ و سطح معناداری (P)، این نتیجه قابل استنباط است که رابطه معناداری میان این متغیر و حس مکان در مدل پژوهش، با بیش‌ترین وزن تأثیرگذاری وجود دارد. میزان و شدت این همبستگی با توجه به وزن بالای آن، به نوعی بیانگر کمبودهای موجود در فضای شهرک اعم از مکان‌ها، فعالیت‌ها و رویدادهای خاطره‌انگیز مشترک است. از آن‌جا که اهمیت میزان تعامل و حضور در یک مکان، جزو مهم‌ترین عوامل شناخت مکانی است و دارای تجربیات منحصر به فرد برای هر شخصی است. بنابراین تضعیف فعالیت‌های جمعی و خاطره‌انگیز که تعاملات

همچنین به منظور بررسی نقش سطوح سنی مختلف ساکنان شهرک قدس در برداشت‌های متفاوت نسبت به شاخص‌های ادراکی- شناختی و اجتماعی- فعالیتی حس مکان، از آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه، استفاده شد. با توجه به مقادیر F و سطوح معناداری آن - اگر مقدار Sig بالاتر از ۰.۰۵ باشد، بین گروه‌های سنی تفاوت معناداری وجود ندارد- می‌توان نتیجه گرفت که بین گروه‌های سنی در برخی از شاخص‌های مدل مفهومی حس مکان تفاوت معناداری وجود دارد. به‌طور مشخص، در شاخص کاربری- فعالیت با توجه به مقدار F برابر با ۳.۵۵ و سطح معناداری ۰.۰۰۰ شاخص دعوت‌کنندگی با توجه به مقدار F برابر با ۳.۶۶ و سطح معناداری ۰.۰۰۰ (با ۹۹ درصد اطمینان)؛ شاخص هویت- اصالت با توجه به مقدار F برابر با ۲.۳۱ و سطح معناداری ۰.۰۵ و شاخص مشارکت اجتماعی با توجه به مقدار F برابر با ۲.۳۰ و سطح معناداری ۰.۰۰۵ (با ۹۵ درصد اطمینان)، تفاوت معناداری بین دیدگاه‌های گروه‌های سنی مختلف ساکن در شهرک قدس مشاهده می‌شود. در مقابل، در سایر شاخص‌های مدل مفهومی حس مکان، تفاوت بین دیدگاه‌های گروه‌های سنی مختلف از نظر آماری معنادار نبوده است.

در ادامه به منظور بررسی روابط عامل‌های اصلی مدل پژوهش، از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده شده است. مدل طراحی‌شده در نرم‌افزار Amos Geraphic دارای یک متغیر پنهان^{۲۰} بیرونی (عوامل ادراکی و کارکردی حس مکان)، هفت متغیر پنهان درونی (مؤلفه‌های هویت- اصالت، نقش‌انگیزی، تصور ذهنی، کاربری- فعالیت، دعوت‌کنندگی، مشارکت اجتماعی و ایمنی- امنیت) و بیست و نه متغیر مشاهده‌شده بیرونی^{۲۱} است که با (X) نام‌گذاری گردیدند. در این مدل، بیست و نه خطای اندازه‌گیری‌شده متغیرهای مشاهده‌شده (E) و هفت مورد مربوط به خطای معادله ساختاری (PSI) در نظر گرفته شده است. شکل ۵، ارتباط بین متغیر بیرونی، متغیرهای پنهان درونی و متغیرهای مشاهده‌شده در مدل تنظیم‌شده در نرم‌افزار را به تصویر کشیده است.

در این پژوهش، یافته‌های حاصل از مدل عاملی مرتبه‌ی دوم نشان می‌دهد که از میان مؤلفه‌های اثرگذار ادراکی- شناختی و اجتماعی- فعالیتی موثر بر حس مکان، برخی شاخص‌ها دارای اهمیت و وزن بالاتری بوده و تأثیرات مشخص و ملموس‌تری در قیاس با سایر متغیرهای مدل مفروض مطالعه دارا هستند. در میان متغیرهای پنهان درونی، چهار شاخص نقش‌انگیزی، دعوت‌کنندگی، مشارکت اجتماعی (دو مورد اخیر با وزن همسان) و کاربری- فعالیت به ترتیب، وزن بیش‌تری را در ارزیابی متغیر بیرونی (حس مکان) به خود اختصاص داده‌اند. در مقابل، شاخص‌های هویت- اصالت، تصور ذهنی و ایمنی- امنیت به ترتیب در رده‌های بعدی اهمیت قرار دارند. بنابراین می‌توان گفت در میان شاخص‌های اثرگذار

«دعوت‌کنندگی» و «مشارکت اجتماعی» بر حس مکان، مورد بررسی قرار گرفته است که با توجه به وزن رگرسیون، نسبت بحرانی (C.R.) و سطح معناداری (P)، رابطه‌ی معنادار میان این متغیر و مقوله‌ی حس مکان تأیید می‌گردد. میزان و شدت این همبستگی با توجه به وزن رگرسیونی بالا و همسان دو مؤلفه معادل با ۰.۹۸ است؛ این دو در کنار یکدیگر، به عنوان دومین شاخص‌های اثرگذار بر حس مکان در شهرک قدس شناسایی شده‌اند. منطبق بر یافته‌های مطالعه، یکی از مهم‌ترین دلایل عدم موفقیت توسعه‌های جدید شهری از جمله شهرک قدس، تقلیل تعاملات و مشارکت اجتماعی مطلوب در میان ساکنان است. نبود بستر مناسب برای حضورپذیری اجتماعی گروه‌های مختلف ساکنان (تعداد فضاهای اجتماع‌پذیر در مقیاس محلات در شهرک بسیار ناچیز است)، بی‌تمایلی و عدم کفایت حضور ساکنان در مناسبات اجتماعی و مذهبی، ضعف در حس تعهد و همبستگی مناسب بین ساکنان برای رفع مسائل و مشکلات محل زندگی، به مرور زمان حس مکان ساکنان را تحت‌الشعاع قرار خواهد داد؛ حال آن‌که ارتقاء مشارکت با تقویت روابط همسایگی و اجتماعی ساکنان می‌تواند پیوند مستحکمی بین ساکنان و زمینه سکونتشان ایجاد کند. از سویی دیگر دعوت‌کنندگی شهرک، با وجود برخی از کاستی‌ها و نارسایی‌های موجود در زمینه، از نگاه ذهنی ساکنان دارای گرایش مثبتی است. این نگرش مثبت تا حد زیادی ریشه در جاذبه‌های برونی نظیر جانمایی این شهرک در منطقه ۴ شهرداری قم، چشم‌اندازهای طبیعی، ساخت و سازهای عامه‌پسند، وجود اماکن جاذب جمعیت با مقیاس شهری و فراشهری نظیر باغ پرندگان، باغ-موزه دفاع مقدس و ساماندهی نسبی ارتفاعات به منظور پیاده‌روی دارد که موجبات دعوت‌پذیری افراد و گروه‌های بیش‌تر با ایجاد تصویری خوشایند و ترغیب‌کننده برای تداوم حضور و سکونت در شهرک قدس را فراهم می‌آورد. مسیر ۷، با وزن رگرسیونی ۰.۶۲، نسبت بحرانی (C.R.) و سطح معناداری (P) ضمن تأیید رابطه‌ی معنادار میان متغیر پنهان درونی ایمنی-امنیت و مقوله‌ی حس مکان، گویای آن است که به دلیل تأمین امنیت نسبی روزانه و شبانه‌ی ساکنان به منظور حضورپذیری، تأمین امنیت منازل و وسایل نقلیه و حضور و گشت مداوم نیروهای انتظامی، در سطح مطلوبی است و کم‌ترین وزن را در مدل مفروض این پژوهش به خود اختصاص می‌دهد. همچنین قابل ذکر است به دلایلی که شرح آن ارائه گردید، زیرشاخص «وضعیت تصورات ذهنی و خاطرات مثبت» در میان سایر متغیرهای مشاهده‌شده‌ی این مدل، بار عاملی بیش‌تری را در القاء حس مکان ساکنان با وزن ۰.۸۶ به خود اختصاص داده و زیرشاخص جهت‌یابی ساکنان در میان سایر متغیرهای مشاهده‌شده مدل با بار عاملی ۰.۳۷، وزن کم‌تری را به خود اختصاص داده است.

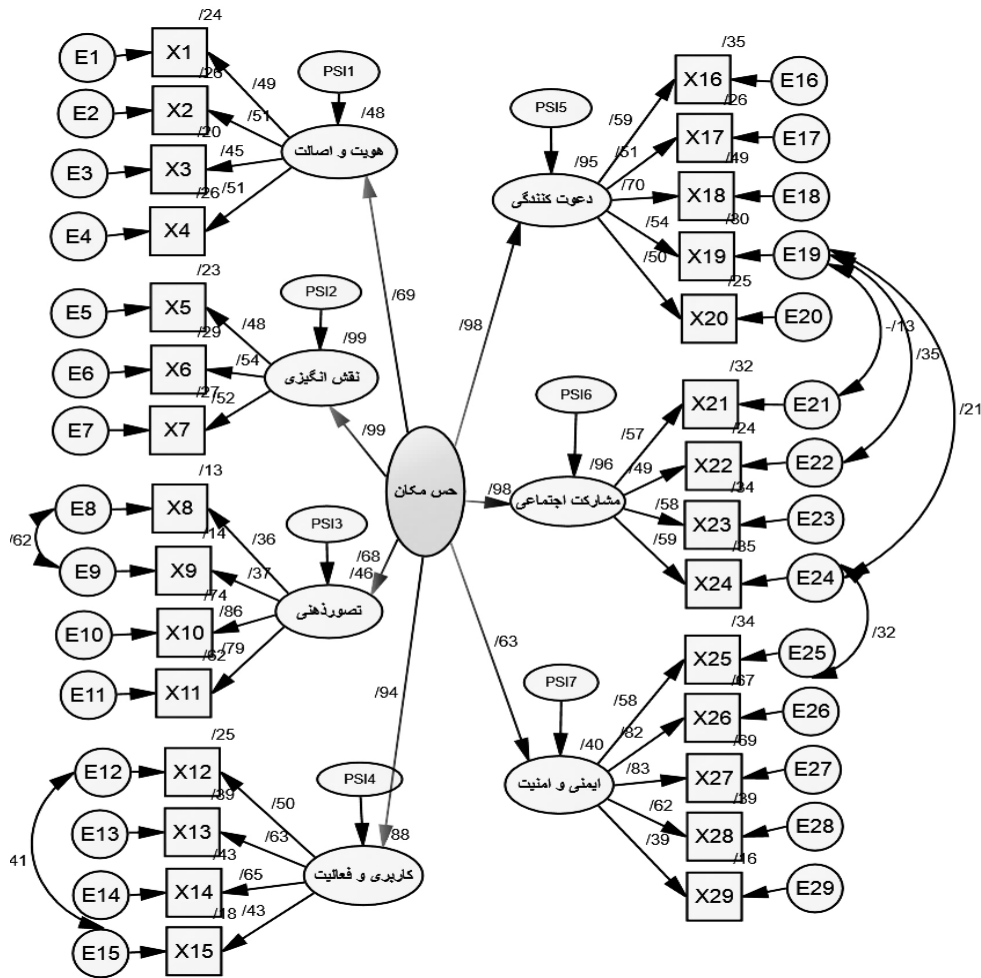
اجتماعی ساکنان را نیز ارتقا می‌دهد و می‌تواند زمینه‌ساز دلبستگی و تعلق خاطر به محلات شود، کاملاً محسوس است. بنابراین، علی‌رغم اهمیت بالای شاخص نقش‌انگیزی در ساختار حس مکان، کم‌توجهی به فراهم‌سازی بسترهای لازم برای بروز آن در شهرک و به‌ویژه در مقیاس محلی، یکی از چالش‌های اصلی در ارتقاء کیفیت زیست‌مکانی شهرک محسوب می‌شود.

در مسیر ۳، نحوه‌ی اثرگذاری متغیر پنهان درونی «تصور ذهنی» بر حس مکان بررسی شده است که منطبق بر وزن رگرسیونی ۰.۶۸۱ و نسبت بحرانی (C.R.) ۴.۶۴۳ و سطح (P)، معناداری آن تأیید می‌شود اما با توجه به وزن آن، اثرگذاری پایینی را در میان سایر متغیرهای پنهان درونی مدل داراست؛ چرا که در واقعیت نیز معیارهای این متغیر، وضعیت بهتری را از نگاه ساکنان در انطباق با انتظارات ذهنی‌شان تأمین می‌کنند. از آن‌جا که نمونه‌ی مورد بررسی، مصداقی از توسعه‌های جدید شهری است و اولویت‌بخشی و تسهیل نیازهای خودرویی ساکنان با بافت شطرنجی و هندسی مورد اهمیت بوده است، میزان شناسایی و وضعیت جهت‌یابی ساکنان در سطح مطلوبی تخمین زده شده است. از سویی دیگر، وجود برخی گرایش‌ها و تصورات ذهنی مثبت ساکنان نسبت به وضعیت سکونت در شهرک، علی‌رغم مشکلات بستر که می‌تواند عوامل متعددی درونی و بیرونی داشته باشد، نشان می‌دهد که برداشت‌های ذهنی ساکنان از محیط، تا حدی با انتظارات آن‌ها همخوانی دارد با این حال، همین رضایت نسبی و برآورده شدن انتظارات عملکردی سبب شده است که تصور ذهنی، نقش کم‌اثرتری در مدل ایفا کند.

در مسیر ۴، تحلیل متغیر پنهان درونی «کاربری-فعالیت» در سنجش حس مکان در ساکنان شهرک قدس با وزن رگرسیونی ۰.۹۳۶ و ضریب بحرانی ۴.۱۱۴ و سطح معناداری آن، به عنوان چهارمین شاخص اثرگذار با وزن بالا در مدل مفهومی پژوهش، قابل شناسایی است. این شاخص با توجه به ضعف موجود در بستر به دلیل فقدان کاربری‌های متنوع و گوناگون، عدم پخشایش و اختلاط صحیح کاربری‌ها و فعالیت‌ها، عدم تأمین نیازهای فعالیتی ساکنان مانند فقدان اماکن گذران فراغت و عدم استقبال در استفاده از فضاهای همگانی و جمعی موجود، وزن بالایی در مدل مفروض این پژوهش به خود اختصاص داده است. کاستی‌های مزبور، منجر شده‌اند تا کاربری و فعالیت، به عنوان یک مطالبه‌ی مهم و شاخص تعیین‌کننده در ارتقاء حس مکان، خود را در ذهنیت ساکنان برجسته سازد. بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که در صورت توجهات بیش‌تر مدیریت شهری در تزریق کاربری-فعالیت‌ها در مقیاس‌های مختلف خرد تا کلان، تأثیرات مهمی در تأمین حس مکان ساکنان شهرک قدس خواهد داشت.

در مسیر ۵ و ۶، نحوه‌ی اثرگذاری متغیر پنهان درونی

شکل ۵: مدل استاندارد مفروض در نرم‌افزار Amos Graphic

جدول ۳: وزن رگرسیونی شاخص‌ها و زیرشاخص‌های مدل مفروض پژوهش

ارتباط شاخص‌ها و زیرشاخص‌ها در مدل مفروض معادلات ساختاری	وزن رگرسیونی استاندارد	S.E. ضریب تعیین استاندارد	C.R. ضریب بحرانی	P سطح معناداری
هویت- اصالت <--- حس مکان	۰.۶۹			
نقش‌انگیزی <--- حس مکان	۹۹	۰.۳۸۱	۴.۵۵	***
تصورذهنی <--- حس مکان	۰.۶۸	۰.۳۷۷	۴.۶۴	***
کاربری- فعالیت <--- حس مکان	۰.۹۳	۰.۳۳۱	۴.۱۱	***
دعوت‌کنندگی <--- حس مکان	۰.۹۷	۰.۳۴۴	۴.۷۲	***
مشارکت اجتماعی <--- حس مکان	۰.۹۷	۰.۴۱۳	۴.۶۶	***
ایمنی و امنیت <--- حس مکان	۰.۶۲	۰.۲۷۲	۴.۳۲	***
تصورذهنی <--- هویت- اصالت	۰.۴۴			
میزان عناصر شاخص تاریخی و هویتی در محل <--- هویت- اصالت	۰.۵۰	۰.۲۷۷	۴.۵۴	***
وضعیت عناصر، نمادها و آرایه‌های نمادین در محل <--- هویت- اصالت	۰.۴۹	۰.۲۵۸	۴.۴۶	***

ارتباط شاخص‌ها و زیرشاخص‌ها در مدل مفروض معادلات ساختاری	وزن رگرسیون استاندارد	S.E.	C.R.	P
		ضریب تعیین استاندارد	ضریب بحرانی	سطح معناداری
هویت- اصالت <---	۰.۵۰	۰.۲۶۲	۴.۵۳	***
میزان عناصر طبیعی و اکولوژیکی در محل				
نقش‌انگیزی <---	۰.۵۲			
میزان فعالیت‌ها و رویدادهای اجتماعی و فرهنگی خاطره‌انگیز				
نقش‌انگیزی <---	۰.۵۳	۰.۱۶۳	۶.۳۷	***
میزان علقه و دلبستگی عاطفی ساکنان نسبت به محل				
نقش‌انگیزی <---	۰.۴۷	۰.۱۴۹	۵.۸۸	***
میزان مکان‌های خاطره‌انگیز				
تصورذهنی <---	۰.۷۸			
میزان ترجیح به سکونت همیشگی یا مهاجرت از محل				
تصورذهنی <---	۰.۸۶	۰.۰۸۶	۱۰.۹۱	***
وضعیت گرایش، تصورات ذهنی و خاطرات مثبت				
تصورذهنی <---	۰.۳۷	۰.۰۷۱	۵.۴۲۸	***
میزان شناسایی راحت مراکز ویژه				
تصورذهنی <---	۰.۳۵	۰.۰۷۷	۵.۲۰	***
وضعیت جهت‌یابی ساکنان در محل				
کاربری- فعالیت <---	۰.۴۲			
وضعیت توزیع کاربری‌های قابل دسترس برای ساکنان				
کاربری- فعالیت <---	۰.۶۵	۰.۲۴۹	۵.۷۹۱	***
میزان استفاده از فضاهای اجتماعی و همگانی				
کاربری- فعالیت <---	۰.۶۲	۰.۲۳۰	۵.۶۹	***
میزان فضاهای گذران اوقات فراغت				
کاربری- فعالیت <---	۰.۴۹	۰.۱۷۲	۶.۶۲	***
میزان کاربری‌های متنوع و گوناگون				
دعوت‌کنندگی <---	۰.۵۹			
وضعیت حس آرامش و نشاط ساکنان در فضاهای شهری				
دعوت‌کنندگی <---	۰.۵۱	۰.۱۵۸	۶.۶۵	***
میزان حضور راحت‌ گروه‌های مختلف سنی و جنسی				
دعوت‌کنندگی <---	۰.۶۹	۰.۱۵۳	۸.۳۷	***
میزان مکان‌های جاذب جمعیت با خدمات متنوع				
دعوت‌کنندگی <---	۰.۵۴	۰.۱۵۰	۶.۹۵	***
میزان تمایل به تعاملات اجتماعی در ساکنان				
دعوت‌کنندگی <---	۰.۵۰	۰.۱۴۳	۶.۵۵	***
وضعیت مبلمان شهری و کیفیت آن				
مشارکت اجتماعی <---	۰.۵۶			
میزان تنوع در پاتوق‌های اجتماعی گروه‌های مختلف				
مشارکت اجتماعی <---	۰.۴۹	۰.۱۱۹	۶.۲۹	***
میزان حس تعهد ساکنان برای اعتلا و پیشرفت محل				
مشارکت اجتماعی <---	۰.۵۸	۰.۱۲۴	۷.۱۲	***
میزان حضور ساکنان در مناسبات اجتماعی				
مشارکت اجتماعی <---	۰.۵۹	۰.۱۱۸	۷.۲۵۲	***
وضعیت همبستگی میان ساکنان در بروز مشکلات				
ایمنی و امنیت <---	۰.۵۸			
وضعیت نظارت اجتماعی در ساکنان				
ایمنی و امنیت <---	۰.۸۱	۰.۱۴۶	۹.۱۰	***
وضعیت امنیت شبانه محل از نگاه ساکنان				
ایمنی و امنیت <---	۰.۸۲	۰.۱۵۸	۹.۱۵	***
وضعیت امنیت منازل و وسایل نقلیه از نگاه ساکنان				
ایمنی و امنیت <---	۰.۶۲	۰.۱۴۰	۷.۶۸۰	***
وضعیت امکانات ایمنی و ترافیکی عابران				
ایمنی و امنیت <---	۰.۳۹	۰.۱۳۳	۵.۳۲	***
وضعیت نورپردازی شبانه در معابر اصلی و فرعی				

۵-۴- سنجش برازش مدل مفهومی پژوهش

برآورد $RMSEA^{24}$ ، اگر دارای مقادیر بالاتر از ۰.۱۰ باشد، ضعیف برآورد می‌شود و چنانچه در بازه ۰.۰۸ تا ۱ باشد، دارای برازش مطلوبی است (Ghasemi 2013) که در این پژوهش این مقدار، برابر با ۰.۸۲ بوده و نشان از برازش مطلوب شاخص دارد. در مورد شاخص‌های برازش مقتصد، شاخص نسبت اقتصاد PRATIO²⁵ که باید مقادیر بین ۱-۰ را شامل گردد، مقدار ۰.۸۹ را به خود اختصاص داده است. شاخص برازش هنجار شده مقتصد PCFI²⁶ و شاخص برازش تطبیقی مقتصد PNFI²⁷، باید بزرگ‌تر از ۰.۵ باشند که در این پژوهش، به ترتیب مقادیر ۰.۶۹۲ و ۰.۶۱۱ را به خود اختصاص داده‌اند و نشان از برازش مطلوب مدل مفروض پژوهش دارند. برازش مطلق و نسبی مدل مفهومی تحقیق در معادلات ساختاری در جدول ۴ و ۵ نمایش داده شده است.

در سنجش برازش مدل مفهومی پژوهش، کای اسکویئر²² را می‌توان به عنوان عمومی‌ترین شاخص برازش مطلق در مدل‌سازی ساختاری در نظر گرفت؛ چنانچه $P > 0.05$ باشد، این نتیجه را می‌توان گرفت که ساختار کوواریانس مدل به‌طور معناداری از ساختار کوواریانس مشاهده‌شده، متفاوت نبوده و مدل تدوین‌شده پژوهش قابل تأیید است. همچنین کای اسکوئر به‌هنجار²³ یا نسبی از دیگر شاخص‌های عمومی نشان داده می‌شود و اغلب مقادیر بین ۲ تا ۳ را برای این شاخص قابل قبول می‌دانند (Ghasemi 2013). مقدار P در شاخص برازش مطلق مدل مذکور برابر با ۰.۰۰۰ و مقدار CMIN/DF برابر با ۲.۶۲ است؛ در نتیجه برازش مدل مفهومی پژوهش قابل تأیید می‌باشد. در سنجش شاخص‌های برازش نسبی، شاخص برازش هنجار شده یا میانگین مربعات خطای

جدول ۴: برازش مطلق مدل مفروض پژوهش در معادلات ساختاری

شاخص‌های مطلق برازندگی مدل			
سطح معناداری	P	کوچک‌تر از ۰.۰۵	مطلوب
نسبت کای اسکویئر به درجه آزادی	CMIN/DF	بین ۲ تا ۳	مطلوب

جدول ۵: برازش نسبی مدل مفروض پژوهش در معادلات ساختاری

شاخص‌های نسبی برازندگی مدل				
نام شاخص	اختصار	آستانه برازش		تفسیر
		قابل قبول	پیش‌فرض اشباع	
شاخص برازش هنجار شده	RMSEA	۰.۰۸ تا ۱	۰.۸۲	مطلوب
نسبت مقتصد بودن	PRATIO	۱-۰	۰.۸۹	مطلوب
شاخص برازش هنجار شده مقتصد	PNFI	بالاتر از ۰.۵	۰.۶۱۱	مطلوب
شاخص برازش تطبیقی مقتصد	PCFI	بالاتر از ۰.۵	۰.۶۹۲	مطلوب

۶. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف سنجش و تحلیل اهمیت مؤلفه‌های ادراکی-شناختی و اجتماعی-فعالیتی حس مکان در شهرک قدس به عنوان مصداقی از توسعه‌های جدید شهری، صورت پذیرفته است. ارزیابی مدل مفروض پژوهش حاضر با استفاده از تحلیل عاملی مرتبه دوم در معادلات ساختاری و با بهره‌گیری از نرم‌افزار Amous Graphic26 انجام یافته است.

قابل ذکر است شباهت نتایج پژوهش حاضر با نتایج پژوهش‌های ذکر شده در پیشینه‌ی پژوهش نیز هم‌راستاست؛ ضمن این‌که با مطالعات «زیاری و همکاران

(۱۳۹۲) با دستیابی به نتیجه توسعه‌ی اجتماعی و ارتقاء حس مکان، اسمیت (۲۰۱۱) مبنی بر توجه به نیازهای اجتماعی و حس اجتماع در پیوند حس تعلق و حس مکان و تأثیر آن‌ها بر رضایت‌مندی ساکنان، نتیجه‌ی پژوهش استدمن (۲۰۰۳) مبنی بر اهمیت مفاهیم ساخت اجتماعی و معنایی مفهوم حس مکان» نیز هم‌خوان است. علاوه بر این، نتایج تأثیرات فعالیت‌های کاربردی مکان نظیر فضاهای گذران اوقات فراغت، تفریحات، قدرت تنوع و انتخاب فعالیت‌های کاربران که در مطالعات استوکوفسکی (۲۰۰۲) و اوچانگ و دولا (۲۰۰۷) عنوان شده‌اند، در تحقیق حاضر نیز مورد تأیید قرار گرفته است.

شاخص‌های دعوت‌کنندگی و مشارکت اجتماعی است که نشان از اهمیت شاخصه‌های اجتماعی در القاء حس مکان به ساکنان است. متأسفانه در توسعه‌های جدید شهری، کاستی فراوانی در تعاملات و مشارکت اجتماعی به دلیل نبود یا محدودیت در فضاهای همگانی و اجتماعی جاذب جمعیت و یا عدم تمایل و رغبت به مرادوات در ساکنان، وجود دارد و تبعات این ضعف در عدم شکل‌گیری و تقویت حس مکان با توجه به اهمیت ساخت اجتماعی آن، بروز می‌یابد. شاخص کاربری-فعالیت به عنوان چهارمین عامل با وزن بالا، نشانگر عدم رضایتمندی ساکنان در توزیع، تنوع و دسترسی به کاربری‌ها و فعالیت‌های مورد نیاز و درخور انتظاراتشان را دارد. شاخص‌های هویت-اصالت، تصور ذهنی و ایمنی-امنیت با تفاوت قابل توجهی در قیاس با سایر شاخص‌های این مدل، وزن کم‌تری را دارا هستند و به همین نسبت، نقش کم‌رنگ‌تری در شکل‌گیری حس مکان در ساکنان شهرک قدس ایفا کرده‌اند.

همچنین یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که گروه‌های سنی مختلف ساکنان شهرک قدس به‌طور معناداری بر درک شاخص‌های کاربری-فعالیت، دعوت‌کنندگی، هویت-اصالت و مشارکت اجتماعی در چارچوب مدل مفهومی حس مکان تأثیر می‌گذارند. افزون بر این، تفاوت‌های جنسیتی نیز نقش قابل توجهی در درک شاخص‌های کاربری-فعالیت و دعوت‌کنندگی ایفا می‌کنند. در مجموع با توجه به تحلیل توصیفی متوسط و رو به ضعیف بسیاری از شاخص‌ها و زیرشاخص‌های حس مکان و تحلیل استنباطی مدل مفروض تحقیق، ضرورت توجه ویژه مدیریت شهری به منظور ارتقاء کیفیت حس مکان در شهرک قدس به عنوان نمونه‌ای از توسعه‌های جدید شهری ضرورت دارد.

این پژوهش ضمن تأکید بر یافته‌های پیشین، بیانگر این واقعیت است که بسیاری از شاخص‌های مؤلفه‌های ادراکی-شناختی و اجتماعی-فعالیتی حس مکان در توسعه‌های جدید شهری مورد عنایت کم‌تری واقع شده است؛ حال آن‌که این شاخص‌ها در تداوم و رضایتمندی از سکونت، حس علقه‌ی ساکنان به محل سکونت و تأمین انتظارات ذهنی آنان تأثیرگذار خواهد بود.

در پاسخ به پرسش اصلی پژوهش مبنی بر چیستی و چگونگی ارزیابی مدل مفهومی سنجش و تحلیل تأثیر مؤلفه‌های ادراکی-شناختی و اجتماعی-فعالیتی حس مکان بر ساکنان شهرک قدس، می‌توان عنوان داشت که براساس یافته‌های پژوهش و منطبق بر مدل عاملی، مؤلفه‌های مذکور در قالب هفت شاخص هویت-اصالت، نقش‌انگیزی، تصور ذهنی، کاربری-فعالیت، دعوت‌کنندگی، مشارکت اجتماعی و ایمنی-امنیت و ۲۹ زیرشاخص شکل‌دهنده‌ی آن‌ها قابل صورت‌بندی است. برآزش مطلوب مدل مذکور، بیانگر مطلوبیت مدل ارائه‌شده‌ی این پژوهش می‌باشد. نتایج یافته‌های تحلیلی از معادلات ساختاری حاکی از آن است که از میان شاخص‌های مذکور، نقش‌انگیزی، مشارکت اجتماعی، دعوت‌کنندگی و کاربری-فعالیت به ترتیب از بالاترین بار عاملی برخوردار بوده و وزن بیش‌تری را در ارزیابی حس مکان به خود اختصاص داده‌اند. در مدل مفروض این پژوهش، شاخص نقش‌انگیزی، بیش‌ترین وزن را در حس مکان ساکنان داراست. بالا بودن مقدار عامل پیش‌گفته به این مفهوم است که هرچه به این مقوله در ایجاد مکان‌های نقش‌انگیز، فعالیت‌ها و رویدادهای خاطره‌انگیز مشترک توجه بیش‌تری صورت گیرد، نتایج آن در تأمین بهتر حس مکان ساکنان به منصفه ظهور خواهد نشست. دومین و سومین شاخص با وزن بالا و همسان، مرتبط با

تشکر و قدردانی

این مقاله هیچ حامی مالی و معنوی نداشته است.

تعارض منافع

این مقاله فاقد هرگونه تعارض منافی است.

تأییدیه اخلاقی

نویسندگان متعهد می‌شوند که کلیه اصول اخلاقی انتشار اثر علمی را براساس اصول اخلاقی COPE رعایت کرده‌اند و در صورت احراز هر یک از موارد تخطی از اصول اخلاقی، حتی پس از انتشار مقاله، حق حذف مقاله و پیگیری مورد را به مجله می‌دهند.

درصد مشارکت

نویسندگان اعلام می‌دارند به‌طور مستقیم در مراحل انجام پژوهش و نگارش مقاله مشارکت فعال داشته‌اند.

پی‌نوشت

1. Relph
2. Tuan
3. Stedman
4. Stokowski
5. Ujang & Dola
6. Smith
7. Westerholt & Naranjo-Zolotov
8. Kerang
9. Langer
10. Hidalgo and Hernandez
11. Canter
12. Lang
13. Nguyen & et al.
14. Mixed Method Research
15. Cross-Sectional Survey
16. T-TEST
17. ANOVA
18. Kurtosis
19. Skewness
20. Latent Variables
21. Observed Variables
22. Fitness Index of Chi-Square
23. CMIN/DF
24. Root Mean Square Error of Approximation
25. Parsimony Ratio
26. Expected Cross-Validation Index
27. Parsimonious Normal Fit Index

فهرست منابع

- Aeeni, Mohammad, Hossein Zabihi, and Zahra Sadat Saeideh Zarabadi. 2019. An Assessment Model for Challenges of Urban Management System in Iranian New Towns, Based on Interpretive Structural Modeling (ISM) Approach. *Bagh-e Nazar* 16(75): 33-46. <https://doi.org/10.22034/bagh.2019.159255.3880>. [in Persian]
- Arefi, Mahyar, and Menelaos Triantafillou. 2005. Reflections on the Pedagogy of Place in Planning and Urban Design. *Planning Education and Research* 25(1): 75-88. <https://www.researchgate.net/publication/258154648>
- Arefi, Mahyar. 1999. Non-Place and Placelessness as Narratives of Loss: Rethinking the Notion of Place. *Urban Design* 4(2): 179-193. https://www.academia.edu/44163636/Rethinking_the_notion_of_place
- Bandarabad, Alierza, and Azadeh Shahcheraghi. 2017. *Environed in the environment: Application of environmental psychology in architecture and urban planning*. Tehran: Tehran s' Academic center for Education, Culture and Research. [in Persian]
- Behzadfar, Mostafa. 2011. *The Identity of City: Case Study: Tehran*. Tehran: Faza. [in Persian]
- Belanche, Daniel, Luis V. Casalo, and Carlos Flavián. 2017. Understanding the Cognitive, Affective and Evaluative Components of Social Urban Identity: Determinants, Measurement, and Practical Consequences. *Environmental Psychology* 50: 138-153. https://www.researchgate.net/publication/314133341_Understanding_the_cognitive_affective_and_evaluative_components_of_social_urban_identity_Determinants_measurement_and_practical_consequences
- Brown, Graham, Barbara B. Brown, and Douglas D. Perkins. 2004. New Housing as Neighborhood Revitalization: Place Attachment and Confidence among Residents. *Environment and Behavior* 36(6): 749-775. <https://www.academia.edu/34584824>
- Canter, David. 2013. *The Psychology of Place*. Translated by Maryam Amirikhah. Tehran: Faza. [in Persian]
- Carmona, Matthew, Tim Heath, Taner Oc, and Steven Tiesdell. 2016. *Public Places Urban Spaces, The Dimensions of Urban Design*. Translated by Fariba Qarace, Mahshid Shokouhi, Zahra Ahari and Ismail Salehi. Tehran: Art University. [in Persian]
- Creed, W. E. Douglas, Steven S. Taylor, and Bryant Ashley Hudson. 2020. Institutional Aesthetics: Embodied Ways of Encountering, Evaluating, and Enacting Institutions. *Organization Studies* 41(3): 415-435. https://digitalcommons.uri.edu/cba_facpubs/212
- Cross, Jennifer E. 2001. Private Property Rights versus Scenic Views: A Battle over Place Attachments. In *12th Headwaters Conference, Western State College*. <https://www.researchgate.net/publication/266092700>
- Dalavong, Phengsy, Ha Na Im, and Chang Gyu Choi. 2024. In What Ways Does Placeness Affect People's Behavior? Focusing on Personal Place Attachment and Public Place Image as Connecting Parameter. *Frontiers in Psychology* 15: 1394930. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2024.1394930/pdf>
- Davis, Andrew, and Beverly Wagner. 2024. Understanding the Role of 'Sense of Place' in the Production and Consumption of Innovation Districts. *Innovation: Management, Policy and Practice*: 1-15. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14479338.2024.2363258>
- Erfani, Goran. 2020. Sense of Place as an Investigative Method for the Evaluation of Participatory Urban Redevelopment. *Cities* 99: 102648. <https://nrl.northumbria.ac.uk/id/eprint/43113/1/Sense%20of%20place%20as%20an%20investigative%20method%20for%20the%20evaluation%20of%20participatory%20urban%20redevelopment.pdf>
- Erfani, Goran. 2021. Visualising Urban Redevelopment: Photovoice as a Narrative Research Method for Investigating Redevelopment Processes and Outcomes. *Geoforum* 126: 80-90. <https://www.researchgate.net/publication/353691565>
- Erfani, Goran. 2022. Reconceptualising Sense of Place: Towards a Conceptual Framework for Investigating Individual-Community-Place Interrelationships. *Planning Literature* 37(3): 452-466. https://researchportal.northumbria.ac.uk/ws/files/65508671/Manuscript_with_author_details.pdf
- Ghafourian, Mitra, and Elham Hesari. 2018. Evaluating the Model of Causal Relations Between Sense of Place and Residential Satisfaction in Iranian Public Housing (The Case of Mehr Housing in Pardis, Tehran). *Social Indicators Research* 139: 695-721. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-017-1717-y>
- Ghasemi, Vahid. 2013. *Structural Equation Modeling in Social Resarch Using Amos Graphics*. Tehran: Azarakhsh. [in Persian]
- Golkar, Kourosh. 2004. *Creating Sustainable Place, Reflections on Urban Design Theory*. Tehran: Shahid Behesh-ti university. [in Persian]
- Golkar, Kourosh. 2012. *A Study on the Definition of Urban Design*. 2nd ed. Tehran: Iran Urban Planning and Architecture Studies and Research Center Press. [in Persian]
- Harrison, Steve, and Paul Dourish. 1996. Re-place-ing Space: The Roles of Place and Space in Collaborative Systems. In *Proceedings of the 1996 ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work*, 67-76. https://dl.acm.org/doi/10.1145/240080.240193.ACM_Digital_Library

- Hay, Robert. 1998. Sense of Place in Developmental Context. *Environmental Psychology* 18(1): 5-29. https://www.researchgate.net/publication/236177208_Sense_of_Place_in_Developmental_Context_Journal_of_Environmental_Psychology_181_5-29_1998.ResearchGate
- Hesari, Elham, Mina Peysokhan, Abbas Havashemi, Dariush Gheibi, Mitra Ghafourian, and Fatemeh Bayat. 2019. Analyzing the Dimensionality of Place Attachment and Its Relationship with Residential Satisfaction in New Cities: The Case of Sadra, Iran. *Social Indicators Research* 142: 1031-53. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-018-1949-5.SpringerLink>
- Hidalgo, M. Carmen, and Bernardo Hernández. 2001. Place Attachment: Conceptual and Empirical Questions. *Environmental Psychology* 21(3): 273-81. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S027249440190221X.ScienceDirect>
- Hummon, David M. 1992. Community Attachment: Local Sentiment and Sense of Place. In *Place Attachment*, edited by Irwin Altman and Setha M. Low, 253-78. Boston, MA: Springer US.
- Jorgensen, Bradley S., and Richard C. Stedman. 2006. A Comparative Analysis of Predictors of Sense of Place Dimensions: Attachment to, Dependence on, and Identification with Lakeshore Properties. *Environmental Management* 79(3): 316-27. <https://ui.adsabs.harvard.edu/abs/2006JEnvM..79..316J/abstract.Astrophysics+Data+System>
- Knaps, Falco, Sarah Gottwald, Christian Albert, and Sylvia Herrmann. 2022. Using Meaningful Places as an Indicator for Sense of Place in the Management of Social-Ecological Systems. *Ecology and Society* 27(4): 9. <https://ecologyandsociety.org/vol27/iss4/art9/>.
- Kundu, Ratoola. 2016. Making Sense of Place in Rajarhat New Town: The Village in the Urban and the Urban in the Village. *Economic and Political Weekly* 51(17): 93-101. <https://www.epw.in/journal/2016/17/review-urban-affairs/making-sense-place-rajarhat-new-town.html>
- Lang, Jon. 2012. *The Creation of Architectural Theory: The Role of the Behavioral Sciences in Environmental Design*. Translated by Alireza Eini far. Tehran: University of Tehran Press. [in Persian]
- Low, Setha M. 1992. Symbolic Ties That Bind: Place Attachment in the Plaza. In *Place Attachment*, edited by Irwin Altman and Setha M. Low, 165-185. Boston, MA: Springer US. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4684-8753-4_8.
- Lynch, Kevin. 2015. *The Theory of Good City form*. Translated by Hosein Bahreini. Tehran: Tehran University. [in Persian]
- Madden, Christopher. 2011. Placemaking in Urban Design. In *Companion to Urban Design*, edited by Tridib Banerjee and Anastasia Loukaitou-Sideris, 654-662. New York: Routledge. <https://www.routledge.com/Companion-to-Urban-Design/Banerjee-Loukaitou-Sideris/p/book/9780415701251>.
- Manzo, Lynne C., and Douglas D. Perkins. 2006. Finding Common Ground: The Importance of Place Attachment to Community Participation and Planning. *Planning Literature* 20(4): 335-350. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0885412205286160>
- Manzo, Lynne C., Daniel R. Williams, Andrés Di Masso, Christopher M. Raymond, and Natalie Gulsrud. 2023. Using Senses of Place to Help Communities Navigate Place Disruption and Uncertainty. *Landscape Journal* 42(1): 37-52. https://www.fs.fed.us/rm/pubs_journals/2023/rmrs_2023_manzo_1001.pdf
- Metropolitan Planning Council. 2008. *A Guide to Neighborhood Placemaking in Chicago*. Chicago: Project for Public Spaces Inc (pps). https://placemakingchicago.com/cmsfiles/placemaking_guide.pdf
- Mohammadi, Mahmoud, and Younes Changoli .2012. Evaluation of Majlesi City Developments Conflicts with Emphasis on Fuzzy DELPHI Hierarchy Model. *Spatial Planning* 2(2): 63-80. https://sppl.ui.ac.ir/article_15920_en.html. [in Persian]
- Montazerolhodjah, Mahdi, and Mojtaba Sharifnejad. 2023. Factors Affecting the Promotion of Sense of Place in New Urban Developments of Yazd City. *Architectural Engineering & Urban Planning* 33(3): 5-20. <https://www.iust.ac.ir/jaup/article-1-640-en.html>. <https://www.iust.ac.ir/jaup/article-1-640-en.html>
- Montgomery, John. 1998. Making a city: Urbanity, Vitality and Urban Design. *Urban Design* 3(1): 93-116. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13574809808724423>
- Motloch, John L. 2000. *Introduction to Landscape Design*. Translated by moavenat-e amuzesh va pajuhehhaye sazman-e perkeha va fazaye sabz-e shahr-e Tehran. Tehran: sazman-e parkha va fazaye sabz-e shahr-e Tehran. [in Persian]
- Nasar, Jack L. 2011. Environmental Psychology and Urban Design. In *Companion to Urban Design*, edited by Tridib Banerjee and Anastasia Loukaitou-Sideris, 180-192. New York: Routledge. <https://www.routledge.com/Companion-to-Urban-Design/Banerjee-Loukaitou-Sideris/p/book/9780415701251>.
- Nguyen, Thuy Van T., Haoying Han, and Noman Sahito. 2019. Role of Urban Public Space and the Surrounding Environment in Promoting Sustainable Development from the Lens of Social Media. *Sustainability* 11(21): 5967. <https://www.mdpi.com/2071-1050/11/21/5967/pdf>
- Norberg-Schulz, Christian. 2018. *Existence, Space and Architecture*. Translated by Vida Nowruz Borazjani. 2nd ed. Tehran: Parham Naghsh Publishing. [in Persian]

- Pakzad, Jahanshah. 2012. *An Intellectual History of Urbanism (3), from, space to place*. Tehran: Armanshahr. [in Persian]
- Pakzad, Jahanshah. 2020. *An Introduction to Spatial Qualities for Designers*. Tehran: Armanshahr. [in Persian]
- Partovi, Parvin. 2015. Makan Va Bimakani, Ruaikardi padidarshenasane. *Honar-Ha-Ye-Ziba* (14): 40-50. [in Persian]
- Peng, Jianchao, Dirk Strijker, and Qun Wu. 2020. Place Identity: How Far Have We Come in Exploring Its Meanings? *Frontiers in Psychology* 11: 294. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.00294/pdf>
- Punter, John. 1991. Participation in the Design of Urban Space. *Landscape Design* 200(1): 24-27. https://jglobal.jst.go.jp/en/detail?JGLOBAL_ID=200902038469549037
- Qi, Jie, Suvodeep Mazumdar, and Ana C. Vasconcelos. 2024. Understanding the Relationship between Urban Public Space and Social Cohesion: A Systematic Review. *Community Well-Being* 7(2): 155-212. <https://link.springer.com/article/10.1007/s42413-024-00204-5>. SpringerLink
- Rahmani, Mohammad, and Meysam Adineh Loufard. 2022. A Comparative Study of Sense of Place in the New Towns of Tehran (Case Study: Pardis, Parand, and Andisheh New Towns). *Environmental Planning* 58: 103-117. [in Persian].
- Raymond, Christopher M., Daniel R. Williams, Andrés Di Masso, Lynne C. Manzo, and Timo Von Wirth. 2021. "Introduction: Senses of Place in the Face of Global Challenges." In *Changing Senses of Place: Navigating Global Challenges*, edited by Christopher M. Raymond, Lynne C. Manzo, Daniel R. Williams, Andrés Di Masso, and Timo Von Wirth, 1-18. Cambridge: Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/books/changing-senses-of-place/C20A2633CA89CD50982F5995A1C2377A>. Cambridge University Press & Assessment
- Raymond, Christopher M., Marketta Kytä, and Richard Stedman. 2017. Sense of Place, Fast and Slow: The Potential Contributions of Affordance Theory to Sense of Place. *Frontiers in Psychology* 8: 1674. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2017.01674/full>.
- Relph, Edward. 2007. Spirit of Place and Sense of Place in Virtual Realities. *Techne: Research in Philosophy and Technology* 10(3): 17-25. https://www.pdcnet.org/techne/content/techne_2007_0010_0003_0017_0025.PD-CNet+1PhilPapers+1
- Relph, Edward. 2018. *Place and Placelessness*. Translated by Mohammadreza Noghsanmohammadi, Kazem Mondegari and Zohair Motaki. Tehran: Armanshahr. [in Persian]
- Rezeg, Ahmed, Stéphane Roche, and Emmanuel Eveno. 2025. Toward a Sense of Place Unified Conceptual Framework Based on a Narrative Review: A Way of Feeding Place-Based GIS. *Land* 14(1): 170. <https://www.mdpi.com/2073-445X/14/1/170>. MDPI
- Rowntree, Lester. 1981. Creating a Sense of Place: The Evolution of Historic Preservation of Salzburg, Austria. *Urban History* 8(1): 61-76. <https://www.jstor.org/stable/2562922>. JSTOR
- Sarvar, Rahim, Mohammadreza Tavakkoli, and Hamid Bahiraei. 2016. *Planning and Management of New Cities: Social Development and Urban Revitalization*. Tehran: Geographical Organization of the Armed Forces Press. [in Persian]
- Scannell, Leila, and Robert Gifford. 2010. Defining Place Attachment: A Tripartite Organizing Framework. *Environmental Psychology* 30(1): 1-10. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0272494409000620>. ScienceDirect
- Shamaï, Shmuel. 1991. Sense of Place: An Empirical Measurement. *Geoforum* 22(3): 347-358. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/001671859190017K>. ScienceDirect+1 ScienceDirect+1
- Smith, Kylie M. 2011. The Relationship between Residential Satisfaction, Sense of Community, Sense of Belonging and Sense of Place in a Western Australian Urban Planned Community. <https://ro.ecu.edu.au/theses/425>.
- Sobhaninia, Saeideh, Stephen T. Buckman, and Jason Schupbach. 2023. The Need for Creative Placemaking in New Development Areas: An Analysis of the Real Estate Developments of Qom, Iran. *Real Estate Studies* 17(1): 24-39. <https://doi.org/10.11113/intrest.v17n1.244>.
- Stedman, Richard C. 2002. Toward a Social Psychology of Place: Predicting Behavior from Place-Based Cognitions, Attitude, and Identity. *Environment and Behavior* 34(5): 561-581. <https://doi.org/10.1177/0013916502034005001>.
- Stedman, Richard C. 2003. Is It Really Just a Social Construction? The Contribution of the Physical Environment to Sense of Place. *Society & Natural Resources* 16(8): 671-685. <https://doi.org/10.1080/08941920309189>.
- Steele, Fritz. 1981. *The Sense of Place*. Boston, MA: CBI Publishing Company.
- Stokowski, Patricia A. 2002. Languages of Place and Discourses of Power: Constructing New Senses of Place. *Leisure Research* 34(4): 368-382. <https://doi.org/10.1080/00222216.2002.11949977>.
- Sun, Meng, Thomas Kraus, Roman Pauli, and Cyril Garus. 2025. Changing Sense of Place in Hybrid Work Environments: A Systematic Review of Place Identity and Employee Well-being. *Wellbeing, Space and Society* 5: 100236. <https://doi.org/10.1016/j.wss.2024.100236>.

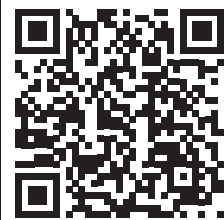
- Tang, Vicente, Albert Acedo, and Marco Painho. 2021. Sense of Place and the City: The Case of Non-Native Residents in Lisbon. *Spatial Information Science* 23: 125-155. <https://doi.org/10.5311/JOSIS.2021.23.125>.
- Tuan, Yi-Fu. 2001. *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press. <https://www.upress.umn.edu/book-division/books/space-and-place>.
- Turner, Phil, and Susan Turner. 2006. Place, Sense of Place, and Presence. *Presence: Teleoperators & Virtual Environments* 15(2): 204-217. <https://doi.org/10.1162/pres.2006.15.2.204>.
- Ujang, Norsidah, and Kamariah Dola. 2007. Linking Activity and Place Attachment Dimensions in Enhancing the Sense of Place. *Alam Cipta: International Journal on Sustainable Tropical Design Research and Practice* 2(1): 59-67. <https://www.researchgate.net/publication/277390085>.
- Veerbeek, Marlies. 2016. Is a Fence the Best Defence? A Comparative Case-Study on the Influence of the Peace Lines on the Sense of Place and Identity of Residents in West-Belfast. Bachelor's thesis, Radboud University Nijmegen. <https://theses.uibn.ru.nl/handle/123456789/4480>.
- Verbrugge, Lois M. 1977. The Structure of Adult Friendship Choices. *Social Forces* 56(2): 576-597. <https://doi.org/10.2307/2577741>.
- Westerholt, René, Albert Acedo, and Mijail Naranjo-Zolotov. 2022. Exploring Sense of Place in Relation to Urban Facilities: Evidence from Lisbon. *Cities* 127: 103750. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103750>. Universidade NOVA de Lisboa
- Wirth, Louis. 1938. Urbanism as a Way of Life. *Sociology* 44(1): 1-24. <https://www.jstor.org/stable/2768119>. San José State University+1JSTOR+1
- Ziyari, Karamatollah, Amir Sharifi, and Kiumars Naemi. 2014. An Assessment on the Role of Social Development in Strengthening the Sense of Place (Case Study: Neighborhoods of District 10 in Sanandaj). *Geographical Planning of Space* 4(14): 83-98. https://gps.gu.ac.ir/article_9536.html. [in Persian]
- Žlender, Vita, and Stefano Gemin. 2020. Testing Urban Dwellers' Sense of Place Towards Leisure and Recreational Peri-Urban Green Open Spaces in Two European Cities. *Cities* 98: 102579. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2019.102579>.

نحوه ارجاع به این مقاله

اسلامی، شیرین، و احمد شاهبوندی. ۱۴۰۴. ارزیابی و تحلیل مؤلفه‌های ادراکی - شناختی و اجتماعی - فعالیتی حس مکان در سکونتگاه‌های جدید شهری، مورد مطالعاتی: شهرک قدس قم. نشریه معماری و شهرسازی آرمان شهر ۱۸(۵۰): ۹۱-۱۱۲.

DOI: 10.22034/AAUD.2025.433506.2851

URL: https://www.armanshahrjournal.com/article_221081.html

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Armanshahr Architecture & Urban Development Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License.

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

